POTENCIÁLNÍ RIZIKA EVROPSKÉHO PROCESU KONTROLY ZBROJENÍ V KONTEXTU RUSKO-GRUZÍNSKÉHO KONFLIKTU

POTENTIAL RISKS OF THE EUROPEAN ARMS CONTROL PROCESS IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-GEORGIAN CONFLICT

Gabriel KOVÁCS*

Abstrakt

Článek pojednává o rizicích a důsledcích suspenze závazků Ruské federace plynoucích ze Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě pro proces kontroly zbrojení a evropské bezpečnostní prostředí. Stručně se zabývá problematikou bezpečnostního dilematu a sekuritizace mezinárodních vztahů, zaobírá se rolí Ruska jako hegemonu v postsovětském prostoru a jeho narůstající vojenskou asertivitou, zdůrazněnou srpnovou rusko-gruzínskou eskalací. Je přiblížen proces kontroly zbrojení a odzbrojení, se zvláštním důrazem na Smlouvu o konvenčních ozbrojených silách v Evropě, jako úhelného kamene evropské bezpečnosti a význam procesu kontroly zbrojení pro NATO. Podrobně jsou rozebrány nepříznivé důsledky ruské suspenze na budoucnost režimu kontroly zbrojení a evropské bezpečnostní prostředí. Jsou formulovány návrhy na eliminaci nepříznivých dopadů ruské suspenze hledáním alternativ spolupráce a posílení důvěry mezi NATO a Ruskem, v současné době se nacházející na nejnižší úrovni od konce studené války. Na závěr jsou formulována opatření v oblasti výstavby vyvážených schopností Armády České republiky (AČR) pro případ zhoršení bezpečnostního prostředí jako důsledku krize procesu kontroly zbrojení a návratu geopolitiky do mezinárodních vztahů.

Abstract

The paper addresses the risks and consequences of the suspension of the Russian Federation's commitments stemming from the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (CFE) on the process of arms control and the European security environment. It deals with the security dilemma and securitisation in general as well as with the assertive posture of Russia in the post-Soviet region, reminded through the Russian – Georgian conflict in August 2008. The role of the CFE Treaty as the cornerstone of the European security is elaborated as well as its importance for NATO. The paper deals with the negative consequences of the Russian suspension on the future of the CFE regime and European security environment. There are options suggested for eliminating the malicious consequences through promoting co-operation and confidence building between NATO and Russia, currently at freezing point, the worst state since the end of the Cold War. Should the benign measures fail to deliver, with the geopolitics back, adequate military capabilities to counter advanced adversary might be considered.

Klíčová slova

Kontrola zbrojení, smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě (CFE), opatření pro budování důvěry a bezpečnosti, Rada NATO–Rusko, bezpečnostní dilema, sekuritizace, bezpečnostní prostředí, ATTU.

Keywords

Arms control, Treaty on conventional armed forces in Europe (CFE), Confidence and security building measures, NATO – Russia Council, security dilemma, securitisation, security environment, ATTU.

* E-mail: gabriel.kovacs@seznam.cz

*Teroristické útoky 11. září 2001 byly selháním naší představivosti.¹
Kontrola zbrojení napomáhá předcházet překvapením a selháním představivosti.*

ÚVOD

V současných politicko-bezpečnostních dokumentech hodnotí Česká republika (ČR) ve shodě se Severoatlantickou aliancí (NATO) a Evropskou unií (EU) evropské bezpečnostní prostředí jako mimořádně příznivé a stabilní. V dohledné budoucnosti lze téměř vyloučit možnost rozsáhlého a překvapivého přímého vojenského útoku proti území ČR, ostatních členských států NATO a EU. Zvláště strategicky výhodné poloze se těší ČR, sousedí pouze s dobrými sousedy z řad spojenců v NATO a členy EU. Bezpečnostní politika ČR vychází v duchu solidarity a aliančních závazků z principu provázanosti a nedělitelnosti bezpečnosti spojenců, proto bezpečnost ČR nelze hodnotit odděleně od bezpečnosti celé euroatlantické oblasti ani od globální bezpečnostní situace.

Na vývoj mezinárodního bezpečnostního prostředí od poloviny osmdesátých let a ještě výrazněji od konce studené války měl jednoznačný pozitivní vliv rozvíjející se proces odzbrojení a kontroly zbrojení, stvrzený podpisem řady mezinárodních smluv a dokumentů. Jejich důsledné naplňování všemi státy přispělo synergickým efektem k upevnění důvěry, rozvoji atmosféry otevřenosti a spolupráce nejen ve vojenské oblasti.

Aktuální vývoj v oblasti kontroly zbrojení navozuje obavy, že se celý proces může dostat do problémů, že dosažené výsledky by mohly být zmařeny se všemi nepříznivými důsledky pro evropské bezpečnostní prostředí. Ruská federace (Rusko, RF) od 12. prosince 2007 jednostranně přerušila plnění svých závazků plynoucích ze Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě (Smlouva o KOS, S-KOS) a není vyloučeno její vystoupení ze smluvního režimu. V odborné komunitě zabývající se mezinárodními vztahy v ČR i v zahraničí se ujalo výstižné označování aktuálního ruského přerušení plnění závazků vyplývajících ze S-KOS za její suspendování nebo suspenzi S-KOS (angl. „suspension“). Tímto aktem Ruska jako nejvíce vyzbrojeného a vojensky nejsilnějšího evropského státu může být zpochybněna smysluplnost S-KOS, všeobecně uznávaného úhlavního kamene evropské bezpečnostní architektury.

Ruská suspenze implementace S-KOS není jediným krokem vzbuzujícím obavy, je doprovázena stupňující se rétorikou jeho vrcholných představitelů proti státům NATO, někdy připomínající ducha konfrontace Východ–Západ v dobách studené války. Je stále patrnější tendence zahraničněpolitické linie Ruska otevřeně se vymezovat vůči státům NATO a zvláště proti USA jako proti strategickému rivalovi, a dokonce jako potenciálnímu protivníkovi v bezpečnostní a vojenské oblasti. Tyto ruské postoje jsou velice zřetelně a důrazně prezentovány například ve vztahu k plánům USA vybudovat na území ČR a Polska evropský pilíř protiraketové obrany (PRO). Srpnový gruzínský pokus o násilné ovládnutí separatistické Jižní Osetie, následovaný rusko-gruzínskou eskalací a zřejmě připravovanou ruskou vojenskou okupací rozsáhlého gruzínského území dokonce mimo regiony Abcházie a Jižní Osetie, způsobil ochlazení vztahů Ruska s USA, státy NATO a EU na nejnižší úroveň od konce studené války. Ve světle tohoto napětí ve vztazích NATO–Rusko se může pro současné alianční dokumenty typické hodnocení bezpečnostního prostředí zdůrazňující především nevojenské a asymetrické hrozby poněkud posunout. Může se zvýšit vnímání potenciálních hrozeb plynoucích ze ztráty režimu kontroly zbrojení, zabezpečujícího informovanost o ozbrojených silách a předvídatelnost úmyslů jednotlivých států v Evropě.

Současnou situaci S-KOS vyvolanou jednostrannou ruskou suspenzí lze v tomto smyslu považovat za krizi evropského procesu kontroly zbrojení, jejíž vyřešení nebo stagnace do značné míry ovlivní budoucnost evropského bezpečnostního prostředí. Proces evropského odzbrojování jako takový je považován od poloviny devadesátých let v konvenční oblasti za završený. Počty výzbroje již byly sníženy na dohodnuté úrovně a další snižování není rovněž z hlediska zachování

jisté globální rovnováhy na pořadu dne. Podle slov ministra obrany USA Roberta Gatese² na konferenci *Analytica* v Oxfordu 19. září 2008 Evropa odzbrojila možná až příliš, tento stav svádí potenciálního agresora ke spekulacím a může být chápán jako slabost. „*Diplomacie beze zbraní je jako hudba bez nástrojů*“, doplnil slova pruského krále Fridricha II. Velikého Gates.³

1. TEORETICKÝ RÁMEC PRO BEZPEČNOSTNÍ ANALÝZU A BEZPEČNOSTNÍ PROSTŘEDÍ

Problematikou teorie bezpečnostních vztahů mezi státy se v nejširším smyslu⁴ zabývají bezpečnostní studie, jejichž předmětem je vysvětlení koncepce bezpečnosti a její prosazení v zahraniční politice států. Věnují se rovněž vzájemnému vlivu bezpečnostní politiky států a mezinárodního bezpečnostního prostředí. V mezinárodních vztazích je bezpečnost vymezována jako základní hodnota a nejvyšší cíl každého státu, stejně jako společenství sdružujícího skupinu více států. Otázkami bezpečnosti se zabývají všechny teorie mezinárodních vztahů, jako jsou realismus a neorealismus, liberalismus a neoliberalismus, konstruktivismus a kritické teorie. Jednotlivé teorie se vyznačují zkoumáním mezinárodních bezpečnostních vztahů ze svého úhlu pohledu a každá z nich má pouze relativní platnost. Nelze dokázat ani vyvrátit správnost nebo pravdivost jedné na úkor jiné. Teorie mezinárodních vztahů se rovněž zabývají problematikou kontroly zbrojení a odzbrojení.

Po skončení studené války narůstala tendence rozšiřovat předmět vojenskobezpečnostních studií nad rámec tradiční vojensko-politické definice, a to do sektorů ekonomiky, životního prostředí a společnosti. Tradicionalistický přístup naopak přiřazuje bezpečnostní témata pouze do oblasti vojenství a ozbrojeným silám. Lze také konstatovat, že výzkumné pole bezpečnostních studií bylo nejužší v dobách vrcholícího konvenčního a nukleárního zbrojení za studené války. V devadesátých letech postupně narůstal vliv ekonomické a ekologické agendy v mezinárodních vztazích, problematiky mezinárodního zločinu, skupinových identit a na začátku 21. století vstoupil důrazně na scénu terorismus. Na druhou stranu se ozývají hlasy volající po udržení bezpečnostní analýzy v mantinelech definovaných hrozbou nebo použitím síly. Podle nich musí být možnost použití síly určujícím, strukturujícím prvkem strategické analýzy. Lze se věnovat i nevojenským aspektům bezpečnosti, ovšem primárním objektem strategické analýzy musí zůstat fakt⁵, že státy a mezinárodní aliance jsou neustále nuceny budovat, rozmísťovat a nasazovat ozbrojené síly do bojových akcí.

Největší význam a vliv na mezinárodní bezpečnostní prostředí přisuzuje⁶ kontrole zbrojení a odzbrojení teorie liberálně idealistického přístupu k mezinárodním vztahům, která na mezinárodněbezpečnostní vztahy nahlíží jako na výsledek bezpečnostní spolupráce mezi státy, upřednostňující vstřícnost a spolupráci před konflikty a válkami. Vychází z Kantovy teorie demokratického míru – demokratické státy dávají ve vztazích s jinými demokraciemi přednost míru před válkou, protože jejich nejvyšším cílem je blahobyt a rozvoj vlastního obyvatelstva. K dosažení tohoto cíle jsou upřednostňovány dvě metody k odvrácení hrozby mezi státy: kolektivní bezpečnost a kontrola zbrojení a odzbrojení. Kolektivní bezpečnost vychází z předpokladu, že členové skupiny států se zřeknou použití síly ve vzájemných vztazích a zavážou se ke společné obraně při útoku na kteréhokoliv z nich. Kontrola zbrojení a odzbrojení předpokládá, že méně zbraní znamená více bezpečnosti a očekává vyřešení nebo zmírnění bezpečnostního dilematu⁷, charakterizovaného situací mezi dvěma či více státy bez stabilních bezpečnostních vztahů, mezi kterými se vyskytuje bezpečnostní nejistota. Bezpečnostním dilematem lze vysvětlit mezinárodní bezpečnostní jevy, včetně příčiny závodů ve zbrojení. Nejsložitější otázka se váže ke vzniku bezpečnostního dilematu, kdy příčinou jsou státní aktéři a společenské procesy. Krize vzniká chybnou komunikací a vzájemným portrétováním dvou stran jako agresivního versus mírumilovného v násobícím koloběhu, kdy je těžké rozeznat útočníka od obránce. Pouze občanská společnost je schopna vyřešit bezpečnostní dilema a dopracovat se k přátelským vztahům s jinými státy.

Z globálního pohledu došlo k typickému bezpečnostnímu dilematu a roztáčení spirály závodů ve zbrojení v některých fázích *studené války*.

Při existenci bezpečnostního dilematu je krůček k nárůstu důležitosti bezpečnostních témat na politické scéně. Bezpečnostní témata narůstají prostřednictvím sekuritizace⁸, kterou rozumíme radikální politizaci problémů – viz obr. č. 1. Tento původně bankovní termín použil v bezpečnostní terminologii Ole Waever, profesor mezinárodních vztahů kodaňské univerzity, v roce 1995. Obecně znamená posouzení, zda určitý problém je pouhou politickou kontroverzí, nebo vytváří skutečné ohrožení. Sekuritizací se politika dostává mimo zavedená pravidla, rámuje určité téma jako stojící nad standardním politickým jednáním. To samo o sobě neřeší, zda opravdu jde o bezpečnostní hrozbu či o správné nebo špatné vnímání hrozeb. Bezpečnostní zarámování témat (i jeho opak, desekuritizace) je otázkou volby, nikoliv důsledkem objektivních vlastností tématu samotného nebo vztahu zainteresovaných aktérů. Sekuritizací si stát vytváří prostor pro oficiální rozhodnutí, mimořádná opatření a alokaci zdrojů k řešení situace.

Obrázek 1: Proces sekuritizace

Sekuritizace pramení ze subjektivní konstrukce hrozby, dostatečné pro způsobení výrazných politických dopadů. Existence bezpečnostního dilematu podporuje subjektivní konstrukci hrozby. Při sekuritizaci externích hrozeb dochází k interakci na jedné straně skutečných útočných a obranných schopností států, na straně druhé vnímání jejich schopností a záměrů ze strany ostatních států.

Po ukončení studené války lze pozorovat, že ve vztazích mezi vyspělými průmyslovými demokraciemi skutečně přestávají hrát roli vojenské hrozby. Je zřejmé, že sekuritizace vojenských vztahů mezi těmito státy je mnohem obtížnější, ne-li nemožná. Na druhou stranu se bezpečnostní dynamika lokálních a regionálních vojenských vztahů v Evropě po ukončení studené války a odstranění bipolární strnulosti zintenzivnila. Budování vztahů mezi státy v rámci zavedených institucí jako EU a NATO otupuje potenciální rivalitu prostřednictvím politické kooperace a vojenské integrace. Organizace pro bezpečnostní spolupráci v Evropě (OBSE) a program NATO Partnerství pro mír (PfP) staví hráz procesům sekuritizace.

Evropské bezpečnostní prostředí a Ruská federace

Oblast bývalého Sovětského svazu představuje z hlediska analýzy regionální bezpečnosti nejkomplexnější výzkumný případ. Samostatným fenoménem jsou přetrvávající a stupňující se snahy Ruska o potvrzení role hegemonu v postsovětském prostoru. Několik nově vzniklých států stojí na křehkých základech. Není rozhodnuto o jejich charakteru z etnického hlediska, chybí vymezení stupně jejich autonomie ve vztahu k Rusku a existuje problém z hlediska zděděných početných ruských menšin. Rusko pod Putinovým vedením (byť v současné době je prezidentem Medveděv) vsadilo v mezinárodní a bezpečnostní oblasti ambiciózně na vysokou kartu a usiluje o získání statutu velmoci se všemi atributy, které v minulosti náležely pouze celému Sovětskému svazu, a to včetně potenciálu jeho satelitů v rámci Varšavské smlouvy. Mocné regionalizační síly v oblasti bývalého Sovětského svazu ukazují na postupný vznik bezpečnostního komplexu⁹, který se rozprostře napříč společenským, politickým a pravděpodobně i vojenským sektorem. V rámci tohoto komplexu budou centrálním organizačním principem vztahy s Ruskem a problémy Ruska.

Tento komplex pravděpodobně zahrne území bývalého Sovětského svazu s výjimkou Pobaltí a některých států na Kavkaze.

Zprávy sdělovacích prostředků potvrzují narůstající ruskou asertivitu ve vojenské oblasti. Od srpna 2007 obnovily ruské strategické bombardéry dálkové navigační lety. Norské letectvo při 54 hotovostních startech provedlo do února 2008 identifikaci 96 ruských strategických letounů kopírujících norský vzdušný prostor¹⁰. Ruské strategické bombardéry provádějí dlouhé hlídkové mise v oblasti Arktidy a Tichého oceánu¹¹. V poslední dekádě ledna 2008 ruské námořnictvo a strategické letectvo provedly v Biskajském zálivu u francouzského pobřeží největší vojenské cvičení od rozpadu Sovětského svazu za použití nadzvukových střel s plochou dráhou letu schopných nést jaderné hlavice¹². Dva ruské strategické bombardovací letouny Tu-160 přistály na venezuelském vojenském letišti Libertador a od 11. do 15. září 2008 z něj vzlétaly na cvičné lety. Venezuela a Rusko uspořádaly v listopadu a v prosinci společné vojenské cvičení v Karibském moři¹³. Do cvičení se zapojilo několik ruských lodí v čele s atomovým křižníkem Petr Veliký, vyplouvajících z přístavu La Guaira, asi 1000 ruských vojáků a venezuelské letectvo a námořnictvo. Je to vůbec poprvé, co se plavidla ruské flotily zapojila do námořních manévřů v Latinské Americe. Rusko dlouhodobě pronajímá a podle zpráv sdělovacích prostředků začalo podstatně rozšiřovat námořní základnu Tartus v Sýrii. Nelze přehlédnout prohlášení ruského vicepremiéra Sergeje Ivanova z 24. března 2008, že Rusko více než zdvojnásobí výrobu konvenčních zbraní. „Do roku 2010 plánujeme navýšit produkci o 30 % a do roku 2015 předpokládáme zvýšení o 120 %,“ řekl podle agentury RIA-Novosti Ivanov na zasedání vlády, jehož se účastnil i prezident Putin.

Za těchto okolností lze souhlasit s hodnocením norského ministra obrany E. B. Eide¹⁴, cituji: „*Naše předpoklady po 11. září (2001), že již nikdy nebudeme čelit symetrickým hrozbám, jsou neplatné. Naše sousedství je více komplexní a vrátila se geopolitika.*“ Dále uvádí, že k situaci přispělo ambiciózní Rusko a obavy o energetickou bezpečnost v arktické oblasti Evropy, kde se z důvodu tání ledovců začíná rozbíhat ostrá strategická soutěž o kontrolu a využívání tohoto regionu. Námořní hranice mezi Norskem a Ruskem v Barentsově moři není dodnes vytyčená, oblast se přitom stává předmětem soutěžení o suroviny. Neznamená to nezbytně návrat invazní mentality, pravděpodobnější jsou ale krizové epizody. Norsko spoléhá na závazek NATO v oblasti energetické bezpečnosti. Proto žádá ujasnění principů alianční obrany infrastruktury a dopravních prostředků členských států v mezinárodních vodách.

Podle zprávy britského deníku The Guardian z 10. března 2008¹⁵ varovali Javier Solana a Benita Ferrero-Waldnerová, dva nejvýše postavení zahraničněpolitici činitelé EU, vlády evropských států, že hrozí konflikt s Ruskem o kontrolu Arktidy. Zpráva varuje před „významnými potenciálními konflikty“, a to kvůli „zvýšenému soupeření ohledně přístupu k energetickým zdrojům a ohledně jejich kontroly“. Spory mohou vyvrcholit až válkou o energie. Tání ledu v Arktidě může mít „dopad na mezinárodní stabilitu a na evropské bezpečnostní zájmy“. Autoři zprávy se pozastavují i nad tím, že už loni Rusko oznámilo svůj nárok na oblast Arktidy.

V lednu 2008 byla v Bruselu pod názvem „*Towards a Grand Strategy for an Uncertain World – Renewing Transatlantic Partnership*“ představena studie pěti bývalých náčelníků generálních štábů USA, Velké Británie, SRN, Francie a Nizozemí, která rovněž poukazuje na riziko vzniku vážného konfliktu mezi Norskem a Ruskem z důvodu přístupu k surovinám.

Bývalý český prezident Václav Havel ve svém projevu¹⁶ na prestižní konferenci NATO SHAPEX 2008 v Bruselu 28. února 2008 velice výstižně charakterizoval Rusko, když upozornil, že: „*dnes, po zhroucení železné opony a vůbec bipolárního rozdělení světa, nám musí Rusko opět dělat starosti*“ a „*pod vlajkou ublíženecké ideologie, že Rusku všichni křivdí nebo že jsou všichni jeho skrytými nepřáteli*“. Podle Havla Rusko ožívuje své imperiální ambice: „*Jako by se znovu probouzel i onen starý problém Ruska, o němž jsem už mluvil: Rusko ztrácí opět povědomí o tom, kde začíná a kde končí. Už zase by rádo manipulovalo své „blízké zahraničí“ či svou zájmovou sféru, prostě oblast, která ho obklopuje. Jako by si pořád myslelo, že co mu jednou patřilo, patří mu už navždy. Jeho výhrůžky na adresu Polska a České republiky, kterými reaguje na možnost, že*

bychom odtud mohli americkými střelami zneškodnit nějaké útočící střely, jsou téměř groteskní.” Jako východisko Havel doporučuje „pevnou síť důkladně promyšlených, obecně známých a všemi respektovaných bezpečnostních smluv, ať už se týkají útoku konvenčního, jaderného či teroristického nebo zásahu preventivního či následného, která by dávala záruku, že na raněch či dačích se budou prezidenti méně líbat a více si říkat do očí tvrdou pravdu. Zdvouřilost a lež ještě nikdy mír nezachránily“.

Ve smyslu Havlových obav o nedostatek upřímnosti nepřinesla změnu ani poslední společná deklarace¹⁷ ze setkání Putin–Bush v Soči dne 6. dubna 2008, která je přehledem úspěchů a jako o jediné problémové oblasti ve vzájemných vztazích se zmiňuje o výhradách Ruska vůči plánům USA na výstavbu prvků PRO v ČR a v Polsku.

O tom, že jednání Ruska se nemění v závislosti na srdečné atmosféře setkání prezidentů, svědčí ruská opatření přijatá pouze několik dnů po summitu, směřující k navázání oficiálních styků se separatistickými režimy Abcházie a Jižní Osetie, ohrožující svrchovanost a územní celistvost Gruzie. GT NATO Jaap de Hoop Scheffer ve svém prohlášení¹⁸ dne 16. dubna 2008 důrazně vyzval Rusko vzít tato opatření okamžitě zpět. Situace však místo uklidnění dále eskalovala gruzínsko-ruským sporem o sestřelení gruzínského bezpilotního prostředku¹⁹.

Další ambiciózní kapitola otevřeného prosazování ruských zájmů byla otevřena 8. srpna po eskalaci v Jižní Osetii. Ministryně zahraničí USA Condoleeza Rice k tomu řekla: „*Okolnosti, které provázely konflikt Ruska s Gruzii v srpnu, jsou velmi dobře známé. Došlo k chybám na obou stranách, ale reakce vedoucích představitelů Ruska - invaze porušující mezinárodně uznávané hranice suverénního státu a následné hledání, jak tuto hranici zrušit uznáním Abcházie a Jižní Osetie, byla neadekvátní. Odpovědnost za toto jednání nenesou státy sousedící s Ruskem, nespočívá na rozšíření NATO nebo na USA, ale na ruských lídrech.*“²⁰

Bezprostředně po ruském uznání samostatnosti Abcházie a Jižní Osetie v rozporu s mezinárodním právem, porušujícím územní celistvost Gruzie, podepsal 17. září 2008 ruský prezident Dmitrij Medveděv v Kremlu smlouvy s předáky obou regionů. Smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci umožňují rozmístění ruských vojsk v Abcházii a Jižní Osetii a zaručují vojenskou pomoc pro případ, že by se Gruzie opět pokusila ovládnout tyto odštěpenecké oblasti. Tím si Moskva pojistila svůj trvalý vliv. Separatistická Jižní Osetie dokonce otevřeně oznámila, že se chce stát součástí Ruska, což by znamenalo odtržení části gruzínského území.

Severoatlantická rada (NAC) ve svém prohlášení²¹ dne 27. srpna 2008 odsoudila uznání nezávislosti Abcházie a Jižní Osetie ze strany Ruska a vyzvala je, aby odvolalo své rozhodnutí a respektovalo územní celistvost Gruzie.

Při sledování prohlášení vrcholných ruských představitelů v posledním období lze odvodit, že Rusko programově a zcela účelově sekuritizuje proces rozšiřování NATO. Jednotlivým krokům tohoto procesu, rozhodnutím suverénních států, bývalých satelitů Sovětského svazu, o svém budoucím zařazení v rámci euroatlantických struktur přiřazuje Rusko a priori nepřátelský kontext. Tohoto procesu bylo ruskými představiteli využito jako jedné ze záminek, kterými se odůvodňuje vyhlášení suspenze S-KOS, jež údajně brání adekvátním vojenským opatřením na zabezpečení obranyschopnosti Ruska proti rozšiřujícímu se NATO.

Plány USA na výstavbu prvků protiraketové obrany PRO v ČR a v Polsku jsou terčem ostře nesouhlasných prohlášení Moskvy. Pro stanoviska Ruska je charakteristická neochota slyšet na vojenskostrategickou a technickou argumentaci USA, vysvětlující potřebu budování PRO proti ohrožení území USA a evropských spojenců raketami odpalovanými z Íránu. Rusko tvrdšíjné považuje tento systém za namířený proti němu. Jeho představitelé opakovaně mluví o odvětném namíření ruských raket proti ČR a Polsku, což je otevřené vyhrožování silou, v rozporu s čl. 2, odst. 4 Charty OSN a čl. 11 Charty OBSE. Schválením zařazení PRO do budoucího systému NATO v čl. 37 bukurešťské deklarace byly naděje Ruska o narušení jednoty států NATO ve věci PRO zmařeny.

V současné době zůstává otevřené, jestli státy NATO a Rusko dokáží pokračovat v desekuritizaci svých vztahů, jež znamenala konec studené války, nebo zda naopak nabude na síle

proces sekuritizace. Problematika budoucnosti S-KOS jako významného faktoru evropského bezpečnostního prostředí bude mít na vzájemné vztahy důležitý vliv.

Všechny státy považují svou bezpečnost za klíčovou. Při přijímání opatření na její upevnění mohou vznikat bezpečnostní dilemata vycházející z nepochopení skutečných záměrů jiných států. Od záměrného nebo subjektivního nepochopení je krůček k portrétování potenciálních protivníků nebo k formulaci hrozby. Narůstání asertivity Ruska ve vojenské oblasti je možné dávat do souvislosti s razantně se rozvíjející strategickou soutěží o získání kontroly nad arktickými nalezišti surovin, postupně zpřístupňovaných táním polárního ledovce vlivem globálního oteplování a revitalizovanou ambicí o získání a upevnění sfér vlivu bývalého Sovětského svazu. Současně Rusko otevřeně sekuritizuje proces rozšiřování euroatlantických struktur do své domnělé sféry vlivu a přisuzuje mu nepřátelský kontext. Podle teorie bezpečnostních studií vede sekuritizace k překročení běžného rámce jednání, za což lze jistě považovat jednostrannou suspenzi platné smlouvy. Suspenzí S-KOS přestává pro Rusko z jeho pohledu platit nevýhodné křidelní omezení počtů zbraní, na severu přiléhající k bohaté arktické oblasti a na jihu k neklidnému Kavkazu. Tím je bezesporu nepříznivě ovlivněna stabilita evropského bezpečnostního prostředí a jsme svědky sekuritizace vzájemných vztahů NATO–Rusko, které se dostaly na nejnižší úroveň od konce studené války.

2. HLAVNÍ DOKUMENTY V OBLASTI KONTROLY ZBROJENÍ A JEJICH VÝSLEDKY

Různé mezinárodní iniciativy v oblasti kontroly zbrojení a odzbrojení byly zaznamenány již po 1. světové válce. V době studené války se problematika odzbrojení a kontroly zbrojení, představující užitečný nástroj ke zvýšení bezpečnosti prostřednictvím omezování podstaty a rozsahu vojenských hrozeb, stala předmětem intenzivních jednání na různých odzbrojovacích fórech. Omezení zbrojení a odzbrojení se stalo jednou z nosných idejí Organizace spojených národů (OSN) od jejího založení v roce 1945. Problematika kontroly zbrojení, odzbrojení a opatření pro posílení mezinárodní důvěry a bezpečnosti se od té doby široce rozvinula. Proces probíhá a opatření jsou přijímána v rámci mezinárodních organizací, především na půdě OSN, OBSE, dále systémem regionálních mezinárodních smluv, kontrolními režimy, přistoupením k mezinárodním konvencím a v neposlední řadě bilaterálně mezi rozhodujícími aktéry i ostatními státy.

Nepříznivý vývoj mezinárodní situace v Evropě po 2. světové válce vedl k růstu napětí a stupňování závodů ve zbrojení mezi dvěma proti sobě stojícími vojenskými bloky – Varšavskou smlouvou a NATO. Výraznou vůdčí roli v těchto blocích sehrávaly z titulu svých potenciálů a ambicí SSSR a USA. Narůstalo všeobecné přesvědčení, že tuto konfrontaci není možné dále eskalovat bez rizika vypuknutí totálně zničujícího vojenského střetnutí. Myšlenka odzbrojení získávala na podpoře a stávala se přijatelnou pro oba strategické rivaly. V průběhu 60. let došlo k určitému oteplení vztahů mezi Východem a Západem, za významné konkrétní úspěchy tohoto období se považuje Smlouva o nešíření jaderných zbraní z roku 1968 (Nuclear Non-proliferation Treaty – NPT) a Úmluva o zákazu bakteriologických a toxických zbraní z roku 1972. Mezi USA a SSSR byla dále sjednána Smlouva o omezení systému protiraketové obrany (ABM) v roce 1972, v rámci dvoustranných rozhovorů o omezení strategických zbraní (SALT) došlo k historickému summitu Brežněva a Nixona, a tím k potvrzení strategického dialogu na nejvyšší úrovni.

Počátkem 70. let Sovětský svaz s podporou většiny neutrálních států v Evropě navrhl svolání evropské bezpečnostní konference. Státy NATO souhlasily za podmínky zapojení USA a Kanady, zahrnutí diskuse o konvenčním odzbrojení v Evropě a lidských právech do programu konference. Po dosažení shody byla v Helsinkách v červenci 1973 zahájena Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE) za účasti ministrů zahraničí 35 států Evropy, USA a Kanady jako dlouhodobá platforma pro mezinárodní dialog. Závěrečný akt „Final Act“ KBSE byl podepsán v Helsinkách v létě 1975. Tím byl zahájen tzv. „helsinský proces“, který odstartoval proces tvorby

systému opatření pro posílení důvěry a bezpečnosti (Confidence and Security Building Measures – CSBMs), v dnešní době v ucelené podobě formulovaný ve Vídeňském dokumentu 1999 (VD99). Závazky států přijaté v Závěrečném aktu v oblasti lidských práv a jejich notorické nedodržování československým komunistickým režimem se staly východiskem pro formulaci Charty 77.

Významným příspěvkem ke snížení vojenského napětí v Evropě před blížícím se koncem studené války byl podpis smlouvy mezi USA a SSSR o eliminaci raket středního a kratšího doletu (Treaty on the Elimination of Intermediate-range Missiles – INF) v prosinci 1987, tzv. smlouva „Hranice“, v rámci které byly odsunuty všechny střely SS-20 z území Československa a NDR, Pershing II a střely s plochou dráhou letu ze Západní Evropy.

Největšího pokroku na poli odzbrojení bylo dosaženo v období od skončení studené války do poloviny 90. let. V roce 1990 byla mezi státy NATO a Varšavské smlouvy podepsána Smlouva o KOS, která zavedla bezprecedentní režim inspekcí na místě a znamenala likvidaci desítek tisíc kusů těžké konvenční výzbroje. V roce 1992 byla podepsána Smlouva o otevřeném nebi (Smlouva ON, S-ON), umožňující vzdušné pozorování celého území států, vhodně doplňující ostatní režimy kontroly zbrojení a posilující mezinárodní důvěru a bezpečnost. Úmluva o zákazu chemických zbraní vstoupila v platnost v roce 1997. Smlouva o všeobecném zákazu jaderných zkoušek byla podepsána v roce 1996. Ottawská úmluva o zákazu protipěchotních min byla sjednána v roce 1997. Následovaly smlouvy START I a II mezi USA a Ruskem o snížení počtů jaderných zbraní, prohlášení USA a Ruska o snížení počtů taktických jaderných zbraní; obdobné jednostranné odzbrojovací kroky provedly Velká Británie a Francie. Vznikl komplex mezinárodních smluv, dohod, dokumentů a konvencí, které podstatným způsobem kladně ovlivnily a dodnes ovlivňují mezinárodní bezpečnostní prostředí.

Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě

Smlouva o KOS byla podepsána na pařížském summitu 19. listopadu 1990 hlavami států a vlád všech 22 členských států NATO a tehdejší Varšavské smlouvy, v platnost vstoupila 9. listopadu 1992. Smlouva o KOS jako právně závazná odzbrojovací smlouva vztahující se na území Evropy od Atlantiku po Ural, tvořící tzv. zónu aplikace ATTU (from Atlantic to the Urals) – viz obr. č. 2. S-KOS omezuje hlavní zbraňové systémy pozemních a vzdušných sil.

Obrázek 2: Zóna aplikace Smlouvy o KOS od Atlantiku po Ural – ATTU

V současné době má 30 smluvních stran – států; nárůst jejich počtu byl způsoben rozpadem Sovětského svazu a rozdělením Československa. Přistoupení nových států ke smlouvě zatím není

možné. Státy NATO deklarují S-KOS v politicko-bezpečnostních dokumentech jako úhelný kámen (*cornerstone*) evropské bezpečnosti.

Zóna aplikace ATTU zahrnuje celé území Evropy mimo tzv. neutrální státy; státy bývalé Jugoslávie a tři pobaltské státy (Litva, Lotyšsko, Estonsko). S-KOS omezuje počty konvenční výzbroje a techniky v pěti kategoriích tzv. *Treaty Limited Equipment - TLE*: bojové tanky – BT; bojová obrněná vozidla – BOV; dělostřelecké systémy 100 a více mm – DS; bojové letouny – BL a úderné vrtulníky – ÚV. S-KOS se vztahuje na uvedené kategorie zbraní, dále v režimu výměny informací, ale bez omezování počtů na vozidla podobná BOV, mostní tanky, víceúčelové vrtulníky a cvičné letouny. Podmínky pro zařazení konkrétních typů zbraní do jednotlivých kategorií jsou přesně definovány. Nevztahuje se vůbec např. na prostředky protivzdušné obrany, spojovací prostředky, protitankové zbraně atd.

Smlouva o KOS stojí na 3 pilířích – limitace, notifikace a verifikace (viz obr. č. 3):

Limitace: Smlouva stanovuje dvě skupiny smluvních stran, které odrážejí blokové uspořádání v době jejího podpisu – Varšavskou smlouvu a NATO, v současné době označované za Východní a Západní skupinu smluvních stran. Jsou stanoveny celkové limity pro každou skupinu států v 5 kategoriích omezované výzbroje: 20 000 BT, 30 000 BOV, 20 000 DS, 6 800 BL a 2 000 ÚV.

Obrázek 3: Koncepční pojetí Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě

Kvůli zamezení nekontrolovaného soustředění jsou stanoveny uvnitř zóny aplikace zóny 4.1 až 4.4 jako pomyslné soustředné kružnice vycházející ze středu Evropy tak, že počty výzbroje ve středové zóně 4.4 jsou nejnižší a v dalších zónách se postupně zvyšují až k celkovému limitu zóny 4.1, jež představuje celou oblast aplikace ATTU – viz obr. č. 4. Tím byly umožněny pohyby výzbroje směrem ven a zabráněno její koncentraci ve střední Evropě, v té době považované za ohnisko možného konfliktu. Aby se zabránilo přílišné koncentraci ozbrojených sil

na hranicích mezi dvěma skupinami států, smlouva vymezuje další omezení pro tzv. křídelní oblast označovanou jako zóna 5.1. Tato oblast zahrnuje Island, Norsko, Řecko, Turecko, Bulharsko, Rumunsko, Oděský vojenský okruh Ukrajiny, Moldavsko, Gruzii, Arménii, Ázerbájdžán, v Ruské federaci Leningradský a Severokavkazský vojenský okruh. Na základě uvedených limitů byly mezi jednotlivé státy v rámci každé skupiny rozděleny maximální národní úrovně (MNLH) v 5 kategoriích výzbroje tak, aby nedošlo k překročení celkových limitů skupin.

Notifikace: Jde o pravidelnou výměnu stanovených podrobných informací o organizační struktuře ozbrojených sil a o skutečných počtech výzbroje v definovaných kategoriích. Oznamují se přesné počty a dislokace konvenční výzbroje po typech se stavem k 1. lednu, změny organizačních struktur a počtů se průběžně aktualizují v průběhu roku.

Obrázek 4: Členění zóny aplikace ATTU Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě

Autor: Gabriel Kovács, na základě čl. IV a čl. V S-KOS

Verifikace: Byl zaveden bezprecedentní režim inspekce na místě s krátkou ohlašovací lhůtou, který se plně a úspěšně realizuje a výrazně přispěl k posílení důvěry mezi smluvními stranami. Každý stát má povinnost přijímat na svém území inspekce a na druhou stranu má právo provádět inspekce na území jiných států. V definovaných vojenských útvarech a zařízeních, které mají v držení omezenou konvenční výzbroj, jsou to tzv. deklarovaná místa a objekty kontroly, má inspekční tým právo vstoupit do všech budov, jejichž vstupní dveře jsou širší než 2 metry. Je možné vyhlásit libovolnou stanovenou oblast pro inspekci o rozloze až 64 km², ve které platí stejná pravidla pro přístup inspektorů. Velikost pasivních kvót států (povinnost přijímat určitý počet inspekce na svém území) v inspekčním roce je odvozena od velikosti ozbrojených sil, resp. od počtu objektů kontroly.

Implementace S-KOS vedla v rámci plnění přímé snižovací povinnosti jednotlivých států do 15. listopadu 1995 k celkovému snížení – zničení přes 60 000 kusů hlavních konvenčních zbraňových systémů v pěti kategoriích omezených smlouvou. Nad tento počet bylo do konce roku 2000 dodatečně zničeno asi 15 000 kusů výzbroje Ruska „za Uralem“ na vrub 40 000 kusů těžké výzbroje, kterou těsně před podpisem smlouvy SSSR narychlo a skrytě odsunul ze své evropské části území mimo zónu aplikace za Ural, aby se tím vyhnul jejímu zahrnutí do režimu S-KOS a následné likvidaci²². Pod tíhou mezinárodních důkazů byl tento manévr ještě před vstupem S-KOS v platnost přiznán a odsunutá výzbroj se dodatečně započítala do stanovených limitů.

Radikální a historicky bezprecedentní snížení útočných konvenčních zbraní dále posílilo mezinárodní důvěru, a tím podpořilo další dobrovolné snižování počtů výzbroje států S-KOS pod povolené limity až o dalších 20 000 kusů. Tím bylo zničeno dohromady asi 100 000 kusů těžké výzbroje²³, což znamená snížení asi na 50 % početního stavu arzenálů existujících v zóně aplikace ATTU v roce 1990. Takovéto masivní snížení zbraní prakticky eliminovalo schopnost států na vedení rozsáhlých a překvapivých útočných operací v Evropě.

Závěrečný akt jednání o počtech osob v konvenčních ozbrojených silách (CFE 1A)

Závěrečný akt označovaný „CFE 1A“ byl podepsán 10. července 1992 v Helsinkách smluvními stranami S-KOS, vstoupil v platnost společně s ní a tvoří nedílnou součást režimu S-KOS. Omezuje počty příslušníků ozbrojených sil, pro ČR povoluje maximálně 93 333 osob. Je zřejmé, že tento limit není pro současné ozbrojené síly ČR nikterak omezující. Počty osob v ozbrojených silách naprosté většiny smluvních stran S-KOS jsou v dnešní době rovněž hluboko pod povolenými limity.

Adaptace Smlouvy o KOS

Cílem adaptace S-KOS odstartované v roce 1996 bylo přizpůsobit její filozofii a celkovou koncepci nové politické realitě v Evropě, charakterizované zánikem bipolárního světa, rozpuštěním Varšavské smlouvy a rozpadem Sovětského svazu brzy po podpisu S-KOS. Významným fenoménem ovlivňujícím proces kontroly zbrojení a rovnováhu sil ve starém pojetí je od konce devadesátých let postupné rozšiřování NATO o některé bývalé členské státy Varšavské smlouvy. Dohoda o adaptaci S-KOS²⁴ byla podepsána na mimořádné konferenci na summitu OBSE v Istanbulu v listopadu 1999, dodnes ale nevstoupila v platnost, protože ji většina států neratifikovala. Je zřejmé, že skupinová struktura limitací založená na rovnováze sil z roku 1990 již neodpovídá dnešní politicko-vojenské situaci v Evropě. Nicméně pořád sehrává stabilizující roli tím, že omezuje budování a rozmístění ozbrojených sil. Dohoda o adaptaci zcela překonává bipolární blokový systém a regionální strukturu, nahrazuje je kombinací individuálních národních (NÚ) a teritoriálních úrovní (TÚ) každého jednotlivého státu. Tím je zásada zamezení regionální akumulace ozbrojených sil prosazována ještě důrazněji než ve stávající S-KOS z roku 1990, protože jsou omezeny nárůsty počtů zbraní každého státu v zóně aplikace.

Nově stanovené TÚ zabrání regionální koncentraci vojsk, omezují rovněž počty cizích vojsk, které mohou být na území jiných států rozmístěny. Ze stejného důvodu preventivního zamezení regionální koncentrace jsou stanoveny teritoriální podúrovně pro státy s rozsáhlým územím a vysokými počty výzbroje, týká se Ruska a Ukrajiny. Přistoupení dalších států po vstupu Adaptované S-KOS (AS-KOS) v platnost společně s deklarovanými politickými závazky na zdrženlivost při rozmísťování „podstatných bojových jednotek“ upevní tento stabilizující účinek. Proto lze po vstupu AS-KOS v platnost právem očekávat rozšíření úspěšného režimu S-KOS charakterizovaného stabilitou, seberegulací, průhledností, předvídatelností a bezpečností založené na spolupráci na celé území Evropy.

AS-KOS jako výsledek adaptačního procesu po vstupu v platnost dále prohloubí a rozšíří režim výměny informací o ozbrojených silách, mírně sníží limity počtů výzbroje pro jednotlivé státy, umožní přistoupení nových států a poskytne větší flexibilitu při rozmísťování ozbrojených sil na území jiného státu s jeho souhlasem. Součástí tzv. adaptačního balíčku v Istanbulu byly politické závazky jednotlivých států obsažené v Závěrečném aktu²⁵ a v Deklaraci²⁶, sjednané a podepsané na summitu současně s Dohodou. Například ČR se zavázala společně se státy Visegrádské čtyřky – novými členskými státy NATO – dále snížit své NÚ a TÚ počtů tří pozemních kategorií zbraní – viz obr. č. 6. Tento závazek státy již splnily, dále se vzdaly práva na budoucí zvyšování povolených počtů zbraní mechanismy AS-KOS. Na druhou stranu se Rusko zavázalo odsunout své vojenské jednotky a zbraně z Gruzie (včetně separatistického území Jižní Osetie a Abcházie) do poloviny roku 2001 a z Moldávie (separatistické Podněstří) do konce roku 2002. Rusko tyto závazky přes opakované urgency a stížnosti Gruzie a Moldávie dodnes zcela nesplnilo, důvodem jsou jeho zájmy v regionu. Gruzie a Moldávie, dotčené ruskou vojenskou přítomností, kladou splnění istanbulských závazků jako podmínku pro ratifikaci Dohody o adaptaci. Státy NATO jsou s jejich požadavky solidární a ratifikaci zatím rovněž pozdržely. Pro vstup AS-KOS v platnost musí Dohodu ratifikovat všechny stávající smluvní strany.

Česká republika a Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě

ČR důsledně plní všechny své závazky vyplývající ze S-KOS, pokles počtů zbraní od roku 1992 je znázorněn na obr. č. 5. Kompetence a povinnosti složek státní správy vyplývající z ustanovení S-KOS jsou promítnuty do vnitrostátní legislativy, úkoly složek resortu MO do interních normativních aktů – rozkazů ministra obrany (RMO). Smlouva o KOS byla podepsána prezidentem, ratifikována parlamentem a byla vydána ve Sbírce mezinárodních smluv, částka 42/2003, má platnost zákona. Zabezpečení nevratné likvidace výzbroje v souladu s technologickými postupy stanovenými ve S-KOS je ošetřeno v Zákoně o zbraních a střelivu č.119/2002 Sb; Problematiku dále řeší Zákon o dovozu, vývozu a nakládání s významným vojenským materiálem č.38/1994 Sb. a Zákon o nakládání s bezpečnostním materiálem č. 310/2006 Sb.

Obrázek 5: Vývoj počtů výzbroje ČR od vstupu Smlouvy o KOS v platnost²⁷

Vnitroresortně je plnění úkolů plynoucích ze S-KOS zabezpečeno prostřednictvím řady rozkazů – RMO 19/2003: Vyjádření, stanoviska a souhlas MO ve věcech nakládání s vojenským materiálem; RMO 1/2004: Nakládání s nepotřebným majetkem státu, se kterým je příslušné hospodařit MO a RMO 2/2007: Plnění Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě, VD-99 a Globální výměny vojenských informací v podmínkách resortu MO Ministerstva obrany.

Obrázek 6: Stanovené limity a skutečné počty výzbroje²⁸ ČR podle Smlouvy o KOS

V rámci plnění své počáteční snižovací povinnosti za účelem dosažení povolených maximálních národních úrovní výzbroje zlikvidovala ČR předepsaným způsobem a ve stanoveném termínu, do 16. listopadu 1995, celkem následující počty výzbroje: 1123 BT, 1217 BOV, 1409 DS a 51 BL, což představuje 3800 kusů omezené konvenční výzbroje – viz obr. č. 6. Proces vyřazování a likvidace výzbroje AČR pokračoval i po splnění smluvní snižovací povinnosti ČR v rámci plnění cílů reformy a transformace ozbrojených sil. Technologické postupy likvidace výzbroje kontrolovaly zahraniční inspekční týmy na území ČR ve 191 případech. V rámci verifikačního režimu S-KOS jsou objekty AČR pravidelně inspektovány, pasivní kvóta ČR činí v současné fázi implementace smlouvy 4 inspekce v roce a do roku 2007 byla vždy plně vyčerpána jinými státy – od počátku S-KOS bylo u útvarů AČR provedeno celkem 137 inspekcí. Inspekce nezjistily porušení závazků plynoucích ze S-KOS ze strany ČR. Na druhou stranu ČR aktivně využívá svých práv a provádí inspekce na území jiných států v rámci koordinovaného inspekčního plánu NATO, zpravidla vede 2 smíšené inspekční týmy NATO ročně. Státy NATO, jakožto členové společné politicko-vojenské organizace, se z pochopitelných důvodů navzájem neinspektují.

Mezinárodní systém dohod a smluv v oblasti kontroly zbrojení a odzbrojení společně s kontrolními režimy a opatřeními pro posílení důvěry a bezpečnosti se stal nedílnou a určující strukturální součástí bezpečnostního prostředí na globální a regionální úrovni. Bylo vytvořeno mnohovrstevné mezinárodní fórum pro dialog o bezpečnostních záležitostech, které výrazně přispělo ke stabilnímu a předvídatelnému strategickému prostředí. Implementace jednotlivých kontrolních režimů kromě podstatného snížení počtů zbraní, budování důvěry prostřednictvím předávání informací a jejich kooperativního, ale nekompromisního ověřování na místě a vyhodnocování přispěla sekundárně k podpoře rozvoje přímých osobních kontaktů mezi příslušníky ozbrojených sil, s dodatečným synergickým efektem pro vzájemné porozumění a rozvoj spolupráce mezi státy. Přestože „myšlenka kontroly zbrojení a odzbrojení vychází z teorie liberálně idealistického přístupu k mezinárodním vztahům“, implementace širokého souboru mezinárodních dohod ve svých důsledcích přispěla zcela pragmaticky a konkrétně k přeměně bezpečnosti „před“ jinými státy a sousedy na bezpečnost „s“ partnery a sousedy.

3. VZTAH NATO K PROCESU KONTROLY ZBROJENÍ A ODZBROJENÍ

Oficiální dokumenty z jednání vrcholných orgánů NATO opakovaně vysoce hodnotí přínos výsledků procesu kontroly zbrojení a odzbrojení, mezinárodních kontrolních režimů proti šíření zbraní hromadného ničení pro stabilitu bezpečnostního prostředí, vyjadřují vůli a odhodlání států NATO setrvat v úsilí na podporu udržení a dalšího rozvoje těchto režimů. Přitom je potřeba zdůraznit, že NATO jako organizace není smluvní stranou žádné mezinárodní dohody nebo smlouvy v oblasti kontroly zbrojení a odzbrojení, tudíž není ani přímým nositelem závazků z nich vyplývajících. Smluvními stranami jednotlivých dohod jsou členské státy NATO jako suverénní subjekty mezinárodního práva, se všemi právy a povinnostmi, které na sebe převzaly. Pozitivní hodnocení procesu kontroly zbrojení je rovněž vyjádřeno v oficiálních politicko-vojenských dokumentech ČR. Dodržování mezinárodních závazků je implementováno do právního řádu ČR ve formě zákonů, je upraveno v meziresortních dokumentech.

Hodnocení procesu kontroly zbrojení a odzbrojení v dokumentech NATO

Kontrola zbrojení a odzbrojení tvoří jeden z pilířů posilování mezinárodní bezpečnosti v kontinuálním politickém úsilí NATO. Význam a přínos procesu kontroly zbrojení pro evropskou bezpečnost je opakovaně zdůrazňován a vysoce hodnocen ve strategických dokumentech z jednání orgánů NATO. Hodnocení dosažených výsledků a formulaci nových úkolů NATO v oblasti kontroly zbrojení přináší například následující dokumenty:

Strategická koncepce aliance²⁹ z dubna 1999 v člancích č. 19, 26 a 40 oceňuje, že stabilita, transparentnost, předvídatelnost, nižší úroveň stavu zbraní a ověřování, které může být prováděno dohodami o kontrole zbraní a o jejich nešíření, podporují politické a vojenské úsilí NATO o dosažení jeho strategických cílů. Tyto zahrnují zvýšenou stabilitu vytvořenou Smlouvou o KOS, hlubší redukci jaderných zbraní prosazovanou smlouvami START a Ottawskou konvencí zakazující protipěchotní miny. Politika aliance v podpoře kontroly zbrojení, odzbrojení a nešíření zbraní hromadného ničení bude hrát nadále hlavní roli při dosahování bezpečnostních cílů aliance. Aliance přikládá velký význam další platnosti a plnému uplatnění všemi stranami Smlouvy o KOS, která je zásadním faktorem při zajišťování stability euroatlantického prostoru.

Pražský summit NATO v listopadu 2002 uvedl v čl. 15 deklarace: „*Potvrzujeme naše závazky v rámci Smlouvy o KOS tvořící úhelný kámen evropské bezpečnosti a ve vztahu k brzkému vstupu její adaptované verze v platnost. Režim Smlouvy o KOS je základním příspěvkem k bezpečnější a integrované Evropě.*“

Istanbulský summit v červnu 2004 zdůraznil v čl. 14 závěrečného komuniké podporu kontroly zbrojení, odzbrojení a nešíření ZHN jako nástrojů k dosažení cílů aliance v oblasti bezpečnosti. Vyzval k bezpodmínečnému plnění všech mezinárodních závazků v těchto oblastech a k posílení existujících kontrolních režimů. V čl. 17 potvrzuje závazky ve vztahu ke Smlouvě o KOS, tvořící úhelný kámen evropské bezpečnosti.

Príslušný čl. 26 deklarace summitu NATO v Rize z listopadu 2006 je účelné rovněž citovat: „*Potvrzujeme naše závazky v rámci Smlouvy o KOS tvořící úhelný kámen evropské bezpečnosti a ve vztahu k brzkému vstupu její adaptované verze v platnost, což umožní přistoupení nových smluvních stran. Třetí hodnotící konference zdůraznila význam, který přikládáme Smlouvě o KOS, jsme rozhodnutí pokračovat v konstruktivním přístupu ke kontrole konvenčního zbrojení.*“

Oznámení Ruska dne 14. července 2007 o suspendování S-KOS od 12. prosince 2007 vyvolalo mezi státy NATO silné znepokojení. O dva dny později vydalo NATO oficiální prohlášení³⁰, vyjadřující hluboké zklamání nad ruským rozhodnutím, potvrzující význam režimu S-KOS a vyzývající Rusko k plnění všech závazků, k pokračující účasti na společném dialogu za účelem překonání nedorozumění a umožnění urychleného vstupu AS-KOS v platnost.

Deklarace ze summitu NATO v Bukurešti³¹ se vyjadřuje k různým aspektům kontroly zbrojení a odzbrojení v člancích č. 28, 39 a 40, komplexní stanovisko k budoucnosti S-KOS je obsaženo v čl. 42. Kromě ocenění strategického významu S-KOS jako úhelného kamene euroatlantické bezpečnosti deklarace vyjádřila obavy plynoucí z pokračující ruské suspenze S-KOS a naznačila, že situace, kdy státy NATO pokračují v plnění svých závazků a Rusko nikoliv, nemůže trvat donekonečna. Deklarace vyzývá Rusko ke spolupráci na plánu paralelních akcí, směřujícím k urychlení vstupu AS-KOS v platnost, aby bylo možné uchovat výhody tohoto zásadního režimu kontroly zbrojení a zdrženlivosti³².

Ze všech výše uvedených dokumentů je zřejmé, že kontrola zbrojení a odzbrojení zůstávají v centru pozornosti NATO i v době změněného evropského a globálního bezpečnostního prostředí, neztratily na významu a stabilizačním potenciálu ani v době charakterizované razantním nástupem nevojenských a asymetrických hrozeb, zejména terorismu a šíření ZHN.

Na doktrinní a operační úrovni NATO je plnění mezinárodních závazků členských států plynoucích z dohod a dokumentů v oblasti kontroly zbrojení a odzbrojení upraveno rozhodnutím vojenského výboru NATO z 30. října 2000. Rozhodnutí uvádí, že S-KOS, VD-99 a Smlouva o otevřeném nebi zachovávají svou závaznost a význam ve všech fázích krizí, proto musí být beze zbytku trvale plněny. Všechny vojenské operační plány NATO a členských států musí obsahovat přílohu s konkrétními opatřeními a omezeními plynoucími z uvedených dokumentů. Rozhodnutí vojenského výboru je pro operační velitele konkretizováno do prováděcí směrnice „Functional Planning Guide for Arms Control“. Podle této směrnice musí být do operačního plánovacího štábu zařazen důstojník odpovědný za opatření kontroly zbrojení, z hlediska platnosti opatření kontroly zbrojení není žádného rozdílu mezi mírovou situací a krizovými scénáři v celém spektru operací.

Institucionalizace procesu kontroly zbrojení v orgánech NATO

Trvalý význam procesu kontroly zbrojení a odzbrojení pro státy NATO je zdůrazněn konzistentní pozorností a úsilím věnovaným této problematice, vyjádřeným rovněž v náplni práce stálých výborů a pracovních orgánů ve struktuře velitelství NATO.

Nejvyšším politickým poradním orgánem Severoatlantické rady (NAC) v politických otázkách kontroly zbrojení a odzbrojení je Vyšší politický výbor (Political Committee at Senior Level – SPC) pracující pod vedením zástupce GT NATO pro politické záležitosti. Dalším poradním orgánem NAC v otázkách kontroly zbrojení a odzbrojení je Politický výbor (Political committee – PC) podporovaný podle potřeby experty.

Vrcholným politickým, přitom svou působností úzce specializovaným poradním orgánem ministrů zahraničních věcí a obrany států NATO v otázkách omezení konvenčních zbraní je Pracovní skupina na vysoké úrovni pro omezení konvenčních zbraní (High Level Task Force on Conventional Arms Control – HLTF) pod vedením prvního náměstka generálního tajemníka. Jejím hlavním úkolem je politické hodnocení a analýza situace, formulace společných zájmů, stanovisek, cílů a aktivit spojenců v oblasti kontroly konvenčního zbrojení a odzbrojení v souladu s ostatními definovanými politickými prioritami a úkoly NATO. Obsazování jednání HLTF zástupci ústředních orgánů z ministerstev zahraničí a obrany členských států na úrovni ředitelů odborů je zárukou tvorby kompetentních politických doporučení. Tento orgán sehrává klíčovou roli i při hodnocení situace a určování dalšího postupu NATO při řešení současné krize kontroly zbrojení vzniklé ruskou suspenzí S-KOS.

Hlavním výkonným orgánem pro implementaci a rozhodování o otázkách koordinace společné realizace přijatých opatření je Výbor pro koordinaci ověřování (Verification Coordination Committee – VCC) pod vedením náměstka generálního tajemníka pro politické záležitosti. Národními představiteli na jednáních výboru jsou ředitelé verifikačních středisek (v ČR odbor kontroly odzbrojení), výbor vytváří další trvalé pracovní skupiny řešící odbornou a technickou problematiku implementace na expertní úrovni.

Kontrola zbrojení, odzbrojení a úsilí o posílení mezinárodní bezpečnosti zůstává v centru pozornosti vrcholných politických orgánů i členských států NATO. Řešení problematiky kontroly zbrojení je systematicky institucionálně zabezpečeno a přiděleno do působnosti řady výborů NATO. Plnění opatření a mezinárodních závazků kontroly zbrojení rovněž v krizových situacích je zapracováno do postupů operačního plánování NATO.

Zdroje a úsilí vkládané do opatření v oblasti kontroly zbrojení se vyznačují maximální efektivností a synergickým stabilizačním efektem na mezinárodní bezpečnostní prostředí. Dosažená stabilita uvolňuje zdroje a vytváří prostor pro transformaci ozbrojených sil členských států NATO, budování jejich kapacit a schopností potřebných pro účast v soudobých a budoucích operacích.

4. DŮSLEDKY ODSTOUPENÍ RUSKA OD S-KOS NA BEZPEČNOSTNÍ PROSTŘEDÍ

Připravované jednostranné suspendování plnění S-KOS prezident Putin ohlásil v projevu před ruskou Státní Dumou již 26. dubna 2007 s odůvodněním, že S-KOS již neodpovídá bezpečnostním zájmům Ruska. V této souvislosti je nutné poznamenat, že ustanovení S-KOS neznají pojmy jako moratorium nebo suspendování smlouvy a závazků z ní plynoucích. S-KOS má neomezené trvání, každý stát má ale možnost v souladu s mechanismy článku XIX. oznámit své odstoupení od smlouvy se 150denní výpovědní lhůtou.

Následně Rusko předložilo formální seznam³³ problémů – požadavků, jejichž vyřešením podmiňovalo další setrvání ve smlouvě a požádalo o svolání mimořádné konference za účelem projednání situace. V seznamu členěném do šesti oblastí Rusko například požadovalo 1) formální přechod nových členských států NATO včetně ČR z Východní do Západní skupiny smluvních

stran; 2) obvinilo státy NATO z překračování některých skupinových omezení následkem rozšíření NATO o nové členské státy; 3) protestovalo proti plánovanému záměru USA rozmístit v Bulharsku a v Rumunsku výcvikové základny; 4) vyčítalo neratifikaci Dohody o adaptaci S-KOS ze strany států NATO; 5) obvinilo některé státy NATO vč. ČR z neplnění istanbulských závazků; a 6) stěžovalo si na neúčast tří pobaltských států v režimu S-KOS. Mimořádná konference proběhla 11.–15. června 2007 ve Vídni. Státy NATO po analýze požadavků problémy podrobně vysvětlily a ruská obvinění i požadavky odmítly jako nepodložené. Například v adaptačním procesu bylo společně s Ruskem již v roce 1997 odsouhlaseno³⁴ zrušení skupinových omezení a přechod na individuální limity, platné pro každý stát. Ani pokud by NATO přistoupilo na ruský požadavek a počítalo skutečné počty výzbroje všech dnešních 26 členů NATO do celkových povolených počtů Západní skupiny smluvních stran podle již překonaného blokového principu při podpisu S-KOS, zdaleka by nedocházelo k překračování skupinových limitů (MNLH) států NATO v zóně aplikace ATTU – viz tabulka č. 1.

Tabulka 1: Povolené a skutečné počty výzbroje států NATO k 1. 1. 2007

Kategorie/počty	NATO skutečně k 1. 1. 2007	MNLH ATTU povoleno	Nenaplněnost
Bojové tanky	13 514	20 000	6 486
Boj. obr. vozidla	26 389	30 000	3 611
Dělostřelectvo	16 042	20 000	3 958
Bojové letouny	4 031	6 800	2 769
Úderné vrtulníky	1 305	2 000	695

Zdroj: Consolidated Matrix on CFE data as of 1 January 2007.

Nelze akceptovat ruský požadavek na blíže nespecifikovanou „rovnováhu sil“, NATO se odmítá pasovat do role protivníka Ruska, kterým fakticky není. S-KOS skutečně vycházela z rovnováhy sil mezi NATO a Varšavskou smlouvou, Rusko ale nemůže být automaticky považováno za nástupnický stát celé Varšavské smlouvy a dokonce ani za jediný nástupnický stát Sovětského svazu. Počty výzbroje států NATO nebyly stanoveny s cílem vyvažovat výzbroj právě Ruska. S konečnou platností by všechny problémy byly vyřešeny vstupem AS-KOS v platnost, což je podmíněno splněním všech zbývajících istanbulských závazků Ruska a následnou ratifikací Dohody o adaptaci všemi státy S-KOS. V průběhu jednání mimořádné konference státy NATO předložily návrh textu závěrečného dokumentu³⁵ obsahující mechanismus a elementy další spolupráce všech smluvních stran S-KOS s cílem smírného řešení sporných otázek, zachování režimu S-KOS a urychlení vstupu AS-KOS v platnost. Návrh však byl ruskou stranou zamítnut. Po neúspěchu jednání na mimořádné konferenci informovalo Rusko již 14. července 2007 všechny smluvní strany S-KOS o rozhodnutí pozastavit plnění jejích závazků podle S-KOS dnem 12. prosince 2007. Zákon o suspendování S-KOS schválený ruskou Státní Dumou prezident Putin podepsal 30. listopadu 2007. Prvním projevením naplňování ruské suspenze bylo nepředání výměnné informace o organizační struktuře, dislokaci a výzbroji konvenčních ozbrojených sil Ruska platné k 1. lednu 2008, k předání mělo dojít 15. prosince 2007 ve Vídni. Tím došlo k nesplnění informační povinnosti některého státu S-KOS vůbec poprvé od roku 1990. Od 12. prosince 2007 Rusko rovněž odmítá vpustit na své území zahraniční inspekční týmy podle režimu S-KOS, na oficiální žádosti států o inspekci předané cestou ministerstva zahraničí odpovídá zamítavě s odvoláním na vyhlášenou suspenzi.

Z hlediska platných ustanovení S-KOS a podle mezinárodněprávní analýzy států NATO není ruská suspenze odůvodnitelná, jde o jednostranný krok. Protože k odstoupení od S-KOS nedošlo, dochází ze strany Ruska k pokračujícímu porušování jeho platných závazků.

Důsledky ruské suspenze na další smysluplnost Smlouvy o KOS

Současná suspenze a budoucí možné úplné odstoupení Ruska od Smlouvy o KOS může mít zásadní negativní dopady na smysluplnost další existence režimu kontroly konvenčního zbrojení ve faktické i mezinárodněprávní rovině, současně zpochybňuje základní východiska evropského bezpečnostního prostředí. Význam pokračující účasti Ruska na režimu S-KOS je výrazně determinován jeho podílem na povolených a skutečných počtech omezené konvenční výzbroje všech 30 smluvních stran v zóně aplikace ATTU – viz tabulka č. 2.

Tabulka 2: Podíl konvenční výzbroje RF na celkových počtech výzbroje 30 států S-KOS k 1. 1. 2007

	Bojové tanky	Bojová obrněná vozidla	Dělostřelectvo	Bojové letouny	Úderné vrtulníky
30 států S-KOS	23 669	43 516	27 703	6 819	1 997
Ruská federace	5 063	9 871	5 918	1 967	447
Podíl RF %	21 %	23 %	21 %	29 %	22 %

Zdroj: Consolidated Matrix on CFE data as of 1 January 2007.

Bez omezení S-KOS by mohlo Rusko navíc zcela volně přesouvat další výzbroj v současnosti rozmístěnou východně od pohoří Ural do evropské části svého teritoria a do regionů v tzv. křídelní oblasti svého území, s negativním dopadem na bezpečnostní situaci v křehké a separatistickými tendencemi nabitě oblasti Kavkazu, s možným růstem napětí ve vztazích Ruska se sousedy, zejména Gruzii, Ázerbájdžánem a Tureckem. Nelze podceňovat ani možné destabilizační účinky koncentrace ruské výzbroje v Kaliningradské oblasti sousedící s Polskem a v Pskovské oblasti v sousedství Pobaltí (viz obr. č. 7). V obou regionech udržuje Rusko tradičně počty výzbroje neproporcionální k velikosti teritoria, a právě z toho důvodu se na ně podle režimu S-KOS vztahuje zvláštní režim „zdrženlivosti“, který je ovšem nyní zpochybněn, resp. suspendován společně se smlouvou.

Obrázek 7: Křídelní oblasti Ruské federace v Pobaltí a na jižním Kavkaze

Závažný je dopad ruské suspenze na třetí pilíř S-KOS, tj. verifikaci. Verifikační aktivity plynoucí z implementace S-KOS jsou vztaženy k aktuálnímu roku tzv. konečných úrovní (Residual Period for the Duration of the Treaty – RY), který trvá vždy od 15. března roku do 14. března roku následujícího a označuje se pořadovým číslem (od 15. března 2008 běží RY13). Povinnost státu přijímat určitý počet inspekci na svém území v daném inspekčním roce je tzv. pasivní kvóta. Velikost pasivní kvóty je odvozena od počtu vojenských útvarů držících výzbroj omezenou podle S-KOS a podléhajících inspekci, tzv. objekty kontroly. Pasivní kvóta se rovná 15 % počtu objektů kontroly daného státu. Pasivní kvóta Ruska v inspekčním roce v období 15. březen 2007–14. březen 2008 (RY12) byla 46 inspekci a tvořila 60 % celé pasivní kvóty všech smluvních stran S-KOS, které nejsou členy NATO. Suspendování S-KOS ze strany Ruska má za následek drastické snížení inspekčních aktivit států NATO v rámci režimu S-KOS a ztrátu možnosti získání ověřených a důvěryhodných informací v atmosféře spolupráce. Poměrně vysoká pasivní kvóta vyplývající z vysokých počtů výzbroje a objektů kontroly nebyla pro Rusko vůbec nevýhodná, protože na druhou stranu provádělo velice aktivně inspekce na území jiných států. Počty ruských inspekci na území států NATO i přes pozvolna klesající tendenci vysoce překračovaly počty přijatých inspekci, a to až o 50 %, jak je patrné z tabulky č. 3.

Tabulka 3: Počty inspekci RF na území států NATO v letech 2004–2007

Rok konečných úrovní S-KOS (RY)	Ruské inspekce	Poznámka
15. 3. 2004–14. 3. 2005 (RY9)	82	
15. 3. 2005–14. 3. 2006 (RY10)	74	
15. 3. 2006–14. 3. 2007 (RY11)	64	
15. 3. 2007–14. 3. 2008 (RY12)	9	Od 26. 4. 2007 RF inspekce neprovádí.

Zdroj: archiv odboru kontroly odzbrojení Ředitelství zahraničních aktivit GŠ.

Z tohoto přehledu lze odvodit, že z důvodu politicky motivovaného rozhodnutí ruského vedení o suspendování S-KOS ztrácí ruské ozbrojené síly a zpravodajská komunita ještě více příležitosti získávat ověřené informace o aktuálním stavu a rozvoji vojenství států NATO a ostatních států S-KOS, nežli kolik samo Rusko podle tohoto režimu poskytovalo. Experti na mezinárodní právo zatím nevytkli konečné stanovisko, zda by ruské odstoupení od S-KOS neznamenal automaticky také zánik celé smlouvy z mezinárodněprávního hlediska. Za situace prodloužení ruské suspenze, anebo dokonce úplného odstoupení od S-KOS pozbývá smlouva vzhledem k podílu a významu ruské účasti na režimu faktický smysl. Bez chybějícího „úhelného kamene“ vyvstává reálné riziko zhroucení celého režimu evropské kontroly zbrojení a odzbrojení s negativními dopady, zvláště pro krizové oblasti v okrajových regionech Evropy. Negativní důsledky se mohou projevit opětovným „rozpálením“ separatistických „zamrzlých“ konfliktů s výraznou ruskou angažovaností a přítomností, čehož jsme již byli svědky v srpnu v separatistické Abcházii a Severní Osetii na území Gruzie. Další rizikovou oblast představuje separatistické proruské Podněstří v Moldávii. Dlouho neřešeným konfliktem ještě z dob Sovětského svazu je Náhorní Karabach, odtržený od Ázerbájdžánu a připojený k Arménii, vojensky podporované ze strany Ruska, hostící jeho vojenské základny. V tomto výbušném kavkazském regionu nelze přehlédnout ani historicky napjaté vztahy mezi Tureckem, spřízněným s Ázerbájdžánem, a na druhé straně Arménií, podporovanou Ruskem.

Evropské bezpečnostní prostředí při absenci kontroly zbrojení

Trvalé odstoupení Ruska od S-KOS by mělo negativní dopad na evropské bezpečnostní prostředí. Nežádoucím způsobem by zatížilo vzájemné vztahy NATO–Rusko a dříve nebo později by se tato skutečnost promítla do příslušných pasáží strategických dokumentů NATO. V krajním

případě a v kombinaci s nepředvídatelnými krizovými scénáři, jakým byl srpnový rusko-gruzínský konflikt, může situace vyústit v otevřenou sekuritizaci vzájemných vztahů NATO–Rusko. Nepředvídatelnost je od selhání představitosti oddělena tenkou linií a je do značné míry předurčena pouze omezeními politické korektnosti.

Ukončení propracovaného a intenzivního režimu výměny informací a verifikace postupně povede ke ztrátě vzájemné informovanosti o skutečném stavu a vývoji vojenství v Evropě. Týkalo by se to informací o počtech a rozmístění ozbrojených sil, jejich organizačních struktur, zavádění nové výzbroje, v některých případech informací o přesunech jednotek a útvarů. Výsledkem bude narůstající potřeba doplnění informací ze zpravodajských zdrojů, což si vyžádá potřebu posílení lidských a materiálových zdrojů soustředěných na tuto oblast. Informace získané ze zpravodajských zdrojů ale podle zkušeností nikdy nemají kvalitativní hodnotu, spolehlivost a hodnověrnost informací otevřeně získaných podle mechanismů S-KOS. Vycházejíc z někdy nejasných zdrojů, bude hodnocení zpravodajských informací často záležitostí subjektivní interpretace. Historie i nedávné zkušenosti dokazují, že analýza zpravodajských informací je často do velké míry ovlivněna politickými vlivy, obavami a předsudky o možných hrozbách a v některých případech potřebou ospravedlnění nadsazených bezpečnostních opatření. Za těchto okolností má vojenské plánování tendenci vycházet z potřeby eliminace nejhorších scénářů, prohloubí se vzájemné podezírání, což může vyústit v opětovné budování téměř zapomenutých kapacit a operačních variant osmdesátých a devadesátých let.

Uvedený vývoj bude podstatně urychlen ztrátou zásadního stavebního pilíře S-KOS, kterým je systém limitací. Riziko opuštění systému limitací může ve střednědobé perspektivě způsobit novou destabilizaci doposud omezených rozvojových možností ozbrojených sil v Evropě. Nebude již existovat žádné právně závazné nebo společně dojednané omezení navyšování počtů vlastních ozbrojených sil států anebo rozmístění ozbrojených sil na území jiných států, včetně rozmísťování v citlivých regionech. Je možné namítat, že v současné době se v Evropě nepředpokládá masivní rozvoj konvenčních ozbrojených sil, nelze ale vyloučit, že existující stabilní struktura ozbrojených sil se může zhroutit jako následek vývoje geopolitické situace, nenadálé krize a rostoucí nejistoty o úmyslech a záměrech jiných států. Konec historie podle Fukuyamy v Evropě ani v jejím okolí zatím nenastal, nemluvě o globálním bezpečnostním prostředí. Bylo by nezodpovědné se domnívat, že již nebudeme postaveni před nenadálé krizové situace, že se hrozby většího rozsahu budou vynořovat pouze pozvolna v mnohaleté perspektivě a bude nám vždy dopřán dostatek času na reakci. Srpnový rusko-gruzínský konflikt byl ostatně dalším z řady strategických překvapení, srovnatelným například s vpádem Saddáma Husajna do Kuvajtu, a teroristických útoků v USA 11. září 2001. Z pohledu veřejnosti zpravodajské služby opět neupozornily politické představitele na připravovanou eskalaci a její možné dopady včas nebo s potřebným důrazem. Státy NATO a EU měly problém s včasnou formulací společného stanoviska, nemluvě o celkové nepřipravenosti na jinou než pouhou verbální reakci.

Rusko je nejvýznamnější smluvní stranou S-KOS z hlediska podílu na povolených i skutečných počtech výzbroje a velikosti území v rámci zóny aplikace ATTU. Aktuální ruská suspenze uplatňovaná od 12. prosince 2007 v rozporu s platnými ustanoveními S-KOS a proti vůli ostatních států – smluvních stran zpochybňuje smysluplnost celého režimu z mezinárodněprávního i věcného hlediska. Absence systému limitací počtů výzbroje společně s chybějící výměnou informací a nemožností spolehlivého ověřování počtů a dislokací výzbroje povede k postupné ztrátě důvěry mezi státy a nutnosti doplňování informací z obecně méně důvěryhodných zpravodajských zdrojů. Ztráta dnešní úrovně důvěry a otevřenosti mezi státy NATO a Ruskem může v souběhu s nenadálými a nepředvídatelnými krizovými scénáři vést k postupné sekuritizaci vzájemných vztahů s nepříznivým dopadem na celkové evropské bezpečnostní prostředí. Aplikace vojenského plánování vycházejícího z méně příznivého scénáře může za těchto okolností vést až k postupné obnově závodů ve zbrojení a ke zmaření výsledků téměř dvacetiletého procesu kontroly konvenčního zbrojení a odzbrojení v Evropě. Tím by Evropa ztratila svou mravenčí práci vybudovanou jedinečnou kulturou bezpečnosti postavené na vzájemné spolupráci, společně se svou

reputací a důvěryhodností ve svém úsilí o podporu kontroly zbrojení, odzbrojení a posílení důvěry a bezpečnosti v ostatních regionech světa.

5. OPATŘENÍ NA ELIMINACI DOPADŮ ODSTOUPENÍ RUSKA OD SMLOUVY O KOS

Zmíněné negativní dopady současné suspenze a budoucího možného úplného odstoupení Ruska od S-KOS, včetně rizika zániku režimu kontroly konvenčního zbrojení v Evropě způsobené tímto jednostranným ruským krokem, vyvolávají nutnost hledání opatření, která by eliminovala, nebo alespoň minimalizovala újmu způsobenou na evropském bezpečnostním prostředí. Níže jsou uvedeny možné varianty opatření na eliminaci nepříznivých dopadů odstoupení Ruska od Smlouvy o KOS.

Urychlení vstupu Adaptované Smlouvy o KOS v platnost

Nejjistější cesta k záchraně režimu kontroly zbrojení vede přes urychlený vstup AS-KOS v platnost, a to ratifikací Dohody o adaptaci všemi státy, které ji v roce 1999 podepsaly.

Zájem států NATO o zachování režimu S-KOS je vyjádřen v řadě oficiálních dokumentů schválených vrcholnými politickými orgány NATO. V dokumentech je deklarován jednoznačný zájem o urychlený vstup Dohody o adaptaci S-KOS z roku 1999 v platnost, protože ta přizpůsobí platný režim S-KOS současným politickým realitám v Evropě. Dále prohloubí režim kontroly zbrojení a umožní přistoupení dalších států, včetně nových členských států NATO – tří pobaltských států a Slovinska, které přes svůj zájem se nemůžou k režimu připojit, jelikož stávající S-KOS institut rozšíření členství na nové státy nezná a neumožňuje.

Urychlení vstupu Dohody o adaptaci S-KOS v platnost je rovněž dlouhodobě deklarovaným zájmem Ruska a mnohaleté zdržení při dosažení tohoto cíle bylo jednou z problémových oblastí, které Rusko uvádělo jako důvod pro suspenzi svých závazků. Důvody pro pozdržení ratifikace Dohody o adaptaci S-KOS ze strany států NATO a některých dalších smluvních stran je odlišné vnímání charakteru politických závazků přijatých v Istanbulu při podpisu dohody v rámci tzv. adaptačního balíčku. V první řadě jde o ruský závazek na úplný vojenský odsun z území Gruzie a Moldávie, zejména pak skutečnost, že i více než pět let po uplynutí dílčích termínů byl v obou případech splněn pouze zčásti. Rusko zjevně od roku 1999 přehodnotilo své politicko-vojenské ambice a zájmy v regionu, různými politickými a právními konstrukcemi se pokouší zpochybnit své závazky na úplný odsun a staví je mimo kontext režimu S-KOS. Státy NATO naopak trvají na úplném splnění těchto závazků v původně přijaté podobě jako výraz solidarity s Gruzii a Moldávií, které s pokračující ruskou vojenskou přítomností na svém území, potažmo v obou případech na proruských separatistických územích, mimo kontrolu centrálních orgánů, nesouhlasí.

Právě rozdílný výklad uvedených istanbulských závazků vedl k zastavení ratifikačního procesu Dohody o adaptaci. Státy NATO proto na mimořádné konferenci S-KOS v červnu 2007 nabídly Rusku úzkou spolupráci a jednání k překonání existujících rozporů, a to dialogem na vysoké politické úrovni za účelem urychlení vstupu AS-KOS v platnost. Za účelem rozvinutí dialogu zorganizovala Francie seminář k budoucnosti S-KOS v listopadu 2007 v Paříži. V rámci semináře byl projednáván plán postupných kroků (*Parallel Action Plan*, nebo *Action for Action*), v rámci kterého by obě strany prováděly opatření pro vstup AS-KOS v platnost. Plán předpokládá postupné a synchronizované kroky na úplné splnění ruských istanbulských závazků a průběžný proces ratifikace Dohody ze strany států NATO. K porozumění nepřispěl nově vznesený ruský požadavek na okamžité zrušení jeho křídelních omezení ještě před vstupem AS-KOS v platnost, přitom je všeobecně známo, že nelze ratifikovat mezinárodní smlouvu v jiné verzi, než v jaké byla podepsána, proto lze tento požadavek považovat za obstrukci. Na druhou stranu státy NATO vyjádřily obavy, že okamžikem suspenze S-KOS ze strany Ruska nastává hrubé porušování

závazků, které bude jednotlivým národním parlamentům fakticky bránit v ratifikačním procesu. Přes otevřený „kreativní dialog“ na semináři tedy pozitivní průlom nenastal.

Další příležitostí k pokračování dialogu byla jednání na 15. zasedání Ministerské rady OBSE v Madridu ve dnech 29.–30. listopadu 2007. Na okraji konference proběhla řada jednání k problematice S-KOS, její hrozící suspenze ze strany Ruska, respektive k Dohodě o adaptaci. Všechny sporné otázky byly velice podrobně rozpracovány jako „Koncept paralelních akcí“. Přestože státy NATO šly ve svých návrzích či spíše ústupcích hodně vstříc Rusku, žádoucí společné shody nebylo dosaženo. Pouhé dva týdny po neúspěchu jednání v Madridu, Rusko skutečně naplnilo své hrozby a 12. prosince 2007 suspendovalo plnění svých závazků plynoucích z S-KOS.

Hodnocení implementace S-KOS se od roku 1992 trvale věnuje Společná konzultativní skupina (Joint Consultative Group – JCG), která se schází jednou týdně ve vídeňském kongresovém centru na úrovni velvyslanců. Představuje trvalou platformu pro dialog států–smluvních stran pro řešení všech otázek, včetně technických, souvisejících s režimem S-KOS. Rozhodnutí JCG se automaticky stávají součástí S-KOS. O vstřícnosti států NATO k požadavkům a shovívavosti k neplnění závazků Ruska svědčí skutečnost, že souhlasí s plnohodnotnou účastí ruské delegace na pravidelných jednáních JCG i po 12. prosinci 2007, přestože Rusko neplní své závazky, a tímto pouze využívá svých práv. Nicméně jednání na půdě JCG představují dodatečnou příležitost pro udržení otevřeného dialogu a naději na vyřešení současného mrtvého bodu režimu S-KOS. Pokud ale úsilí o změnu postojů Ruska ve smyslu jejího návratu do režimu S-KOS a ukončení suspenze nepovede v horizontu několika měsíců ke konkrétním výsledkům, nebude možné jeho pokračující účast na jednáních JCG považovat za účelnou a pravděpodobně ji bude nutné přehodnotit, jak je konstatováno v čl. 42 bukurešťské deklarace.

Poslední komplexní návrh států NATO na překonání současné krize režimu S-KOS způsobené ruskou suspenzí byl obsažen v prohlášení³⁶ Severoatlantické rady (NAC) z 28. března 2008, prohlášení bylo opětovně podpořeno v čl. 42 bukurešťské deklarace. Zdůraznilo trvalý význam, který státy NATO přikládají zachování režimu S-KOS, a potvrdilo zájem států NATO o urychlený vstup AS-KOS v platnost. V případě souhlasu Ruska s balíkem „paralelních akcí“ a zrušení suspenze by státy NATO neprodleně přistoupily k ratifikaci Dohody o adaptaci. Po vstupu AS-KOS v platnost by byly státy NATO připraveny zahájit jednání o některých jejích elementech, což je považováno za příslib otevřenosti k projednání tzv. ruských křídelních omezení, a na druhou stranu i počtů výzbroje států NATO – problémy vznášeny Ruskem jako záminky pro současnou suspenzi.

Touto formální a maximálně vstřícnou iniciativou vrcholného orgánu NATO se veškerá odpovědnost za urychlení vstupu AS-KOS v platnost přesunula na ruskou stranu.

Ruské uznání Jižní Osetie a Abcházie na vrub územní celistvosti Gruzie, podpis dohod s těmito separatistickými režimy o trvalém umístění ruských vojenských kontingentů je současně signálem o úplném ruském zavržení jejích istanbulských závazků. Dopady těchto kroků na budoucnost S-KOS ještě bude nutné vyhodnotit, je ale zřejmé, že budou vesměs negativní až fatální. Naděje na vstup Dohody o adaptaci S-KOS v platnost jsou nejnižší od jejího podpisu v listopadu 1999.

Posílení důvěry mezi NATO a Ruskem rozvojem strategického dialogu

První formální vztahy NATO–Rusko byly založeny již v roce 1991 připojením Ruska k Severoatlantické radě pro spolupráci, předchůdci EAPC. Spolupráce nabyla konkrétnějších forem po přistoupení Ruska k programu Partnership for Peace – PfP v roce 1994. Podpis Zakládajícího aktu NATO–Rusko (o vzájemných vztazích, spolupráci a bezpečnosti) v roce 1997 vedl k rozvoji dvoustranného programu konzultací v rámci Stálé společné rady (Permanent Joint Council – PJC). Aliance začala rovněž organizovat setkání v konfiguraci „NATO plus Rusko“. Po dočasném ochlazení vztahů z důvodu kosovské krize na jaře 1999 se kvalitativním posunem stala deklarace z římského summitu NATO v květnu 2002, která položila základ Rady NATO–Rusko (NATO–

Russia Council – NRC) a stanovila oblasti praktické spolupráce. Vytvořila rovněž nové kooperativní mechanismy a postupy v zájmu lepšího porozumění mezi spojenci a Ruskem, se sdíleným vnímáním růstu nových bezpečnostních hrozeb, zejména po teroristických útocích v USA 11. září 2001.

Konkrétní spolupráce je řízena prostřednictvím NRC na úrovni velvyslanců, za podpory řady pracovních výborů a komisí. Společně schválený pracovní plán³⁷ se soustřeďuje na boj proti terorismu, vojenskou spolupráci mil-to-mil, boj proti obchodu s drogami v Afghánistánu a ve středoasijských republikách, protiraketovou obranu válčičtě a nešíření ZHN a jejich nosičů. Úzká spolupráce se rozvíjí v oblasti řízení letového provozu, civilního nouzového plánování, rozvoje vědy a ochrany životního prostředí. Jednou z nejdůležitějších oblastí jsou konzultace aktuálních bezpečnostních problémů v euroatlantické oblasti, umožňující otevřenou výměnu názorů i na kontroverzní otázky. Na pořad jednání se tak dostaly otázky energetické bezpečnosti a elementy připravované protiraketové obrany USA v ČR a v Polsku. Komise NRC „Věda pro mír a bezpečnost“ zkoumá nové hrozby a výzvy prostřednictvím aplikace vědeckých metod bádání.

V rámci NRC byla připravena nová doporučení pro posílení současných kontrolních režimů proti šíření jaderných, biologických a chemických zbraní. V oblasti kontroly konvenčního zbrojení státy NATO finančně a organizačně podporují odsun ruských vojsk a materiálu v souladu s jejími istanbulskými závazky z Gruzie a Moldávie, aby mohla urychleně vstoupit v platnost Dohoda o adaptaci S-KOS. Na druhou stranu ale jednání na půdě NRC zatím nevedla ke sblížení stanovisek ani nalezení řešení současné krize S-KOS.

V oblasti jaderných zbraní byla v rámci NRC organizována řada společných cvičení zaměřená na odstraňování následků provozních nehod při zacházení s jadernými zbraněmi. Společně se studovala problematika interoperability systémů protiraketové obrany válčičtě států NATO a Ruska se vzájemnou účastí na velitelskoštábních cvičeních těchto sil.

Úspěšně se rozvinula spolupráce v oblasti řízení letového provozu za účelem umožnění reciproční výměny a sdílení obrazu vzdušné situace mezi středisky NATO a Ruska, *Cooperative Airspace Initiative (CAI)*, pro řešení situací, kdyby se letounu zmocnili teroristé.

Cílem rozvíjející se vojenské spolupráce a kontaktů je rozvoj interoperability pro umožnění společné účasti jednotek na cvičeních a v budoucích mírových operacích v duchu schváleného konceptu NRC „Political Aspects for a Generic Concept for Joint NATO-Russia Peacekeeping Operations“. V tomto smyslu je úspěchem ratifikace dohody o pobytu sil (NATO PfP SOFA) ruskou Státní Dumou v květnu 2007. V rámci civilních krizových scénářů se NRC zaměřila na rozvoj schopností pro odstranění následků teroristického útoku.

Na vrcholné úrovni – za účasti prezidentů Bushe a Putina – se NRC sešla na závěr summitu NATO v Bukurešti 4. dubna 2008. Ocenila spolupráci v oblasti boje proti terorismu³⁸; konkrétním výsledkem je nová dohoda umožňující zásobování sil NATO v operaci ISAF v Afghánistánu nevojenským materiálem přes ruské území, pokračující ruskou účast v námořní protiteroristické monitorovací operaci ve Středomoří. Bylo potvrzeno pokračování jednání k rámcové dohodě o využití strategických přepravních kapacit ruského vojenského letectva ve prospěch NATO. V otázkách další budoucnosti S-KOS nebylo ani tentokrát dosaženo shody, byla ale vyjádřena vůle pokračovat v hledání a v dialogu.

V čl. 38 bukurešťské deklarace NATO bylo Rusko vyzváno k přijetí návrhů USA na spolupráci v oblasti PRO, s cílem zvážení možného budoucího propojení systémů USA, NATO a Ruska. Tato oblast spolupráce má pro udržení otevřeného dialogu mimořádný politický význam, rovněž vzhledem k přetrvávajícím ruským výhradám k plánům na výstavbu PRO v Evropě.

Z výše uvedeného širokého výčtu aktivit na bázi spolupráce v rámci NRC je zřejmá existence velice úzké a konkrétní spolupráce mezi státy NATO a Ruskem. Právem by se dala předpokládat skutečná důvěra a otevřenost, která ale zatím ze strany Ruska nedosáhla úrovně očekávání států NATO, a je možné konstatovat, že neodpovídá investovanému úsilí a zdrojům. Naopak, je možné pozorovat vzrůstající asertivitu Ruska, slyšet argumentaci s těžko pochopitelným požadavkem na

rovnováhu sil vůči NATO a sekuritizaci otázky jeho rozšiřování. Je dokonce možné zaznamenat ožívování nebo přetrvávání studenovělečnického pohledu Ruska na NATO.

Současná suspenze S-KOS ze strany Ruska je v kontextu práce NRC velkým zklamáním. Spolupráce NATO–Rusko v rámci NRC má bezesporu velký stabilizační potenciál a přináší hmatatelné výsledky, existuje ale řada skeptických názorů na očekávání, že by pouhé rozšíření spolupráce o některé další oblasti přineslo zásadní obrat v postojích Ruska.

Zásadně negativní dopad na spolupráci a důvěru mezi NATO a Ruskem má srpnové vojenské dobrodružství Moskvy v Gruzii a následné uznání nezávislosti Abcházie a Jižní Osetie. Severoatlantická rada (NAC) na úrovni ministrů zahraničí dne 19. srpna 2008 vyzvala³⁹ Rusko k okamžitému stažení vojsk z Gruzie a dodržování zásad, na kterých byl NRC založen. Bylo konstatováno, že spolupráce NATO–Rusko nemůže pokračovat, jako by se nic nestalo: „*we cannot continue with business as usual*“.

Rusko naopak dne 21. srpna 2008 oznámilo své rozhodnutí přerušit spolupráci se státy NATO v oblasti vojenských cvičení a kontaktů na úrovni štábů. Většina výše uvedených aktivit a oblastí spolupráce tím byla „uložena k ledu“.

Alternativní opatření pro posílení důvěry a bezpečnosti

Smlouva o KOS jako úhelný kámen bezpečnosti a základ režimu konvenčního zbrojení a odzbrojení v Evropě není jediným nástrojem pro posílení mezinárodní důvěry a bezpečnosti. Je součástí širšího balíku mezinárodních dokumentů. Z hlediska jisté podobnosti pojetí a obsažených nástrojů má největší předpoklady pro částečné kompenzování chybějícího režimu S-KOS balík opatření pro posílení důvěry a bezpečnosti obsažený ve VD-99. Dalším významným nástrojem pro posílení mezinárodní důvěry a předvídatelnosti prostřednictvím vzdušné inspekce – verifikace je Smlouva o otevřeném nebi (S-ON). Pozitivním východiskem pro uplatnění možné role VD-99 a S-ON jako alternativ k S-KOS je skutečnost, že Rusko je nezpochybnuje a plní své závazky plynoucí z těchto dvou dokumentů i při suspenzi S-KOS. V období po srpnovém konfliktu s Gruzii sice Rusko kladlo překážky pozorovacím letům v oblasti Severního Kavkazu až do poloviny září, od té doby však lety S-ON opět přijímá. Další část článku je věnována zkoumání možností, jak by bylo možné „zacetit“ mezeru po S-KOS aplikováním vybraných opatření podle VD-99 a S-ON, případně dalších dostupných opatření.

Vídeňský dokument 1999 je politicky závazný pro všechny státy OBSE, nejde ale o mezinárodní smlouvu. Nijak neomezuje počty konvenční výzbroj jednotlivých států. Roční výměna informací (RVI) podle kapitoly I. VD-99 je relativně podrobná a uskutečňuje se každoročně v polovině prosince se stavem k 1. lednu roku následujícího. Předávají se informace o organizační struktuře ozbrojených sil s uvedením názvu, podřízenosti, dislokace, počtů hlavních druhů výzbroje po typech, do úrovně bojových brigád a pluků. Na rozdíl od S-KOS se neoznamuje název, dislokace ani výzbroj bojových jednotek a útvarů na stupni nižším než brigáda. Informace předané podle VD-99 se v průběhu roku neaktualizují.

Za účelem ověření pravdivosti informací předaných v rámci RVI je možné provádět ověřovací návštěvy podle IX. kapitoly VD-99. V porovnání s pasivní kvótou 46 inspekci podle S-KOS Rusko přijímá pouze 3 ověřovací návštěvy v roce. Ověřovací týmy nemají zaručené právo vstupu do všech budov kontrolovaného objektu ani nemají možnost provádět důsledné počítání všech kusů výzbroje ověřovaného útvaru. Dalším verifikačním nástrojem podle VD-99 jsou 3 inspekce stanovené oblasti v roce, jejichž primárním cílem je ověření charakteru a rozsahu probíhajících vojenských aktivit – cvičení, zda nepodléhají předběžnému oznámení, nebo dokonce zvaní pozorovatelů. Stanovená oblast pro inspekci o velikosti prostoru operace armádního sboru sice umožňuje posoudit charakter probíhajících vojenských aktivit, počty přítomné výzbroje je ale možné zjistit pouze orientačně. Verifikační režim podle VD-99 je v porovnání s režimem S-KOS méně intenzivní i intruzivní, rovněž z důvodu omezeného počtu členů inspekčního týmu – pouze 3, resp. 4 inspektoři v porovnání s 9 podle S-KOS. Je zřejmé, že absenci „tvrdého“ verifikačního

režimu S-KOS stávající režim podle VD-99 nemůže kompenzovat. Verifikační režim VD-99 je v porovnání s S-KOS neproporcionální k velikosti ozbrojených sil a území státu. Například povinnost přijímat 3 inspekce stanovené oblasti ročně je stejná pro všechny státy OBSE, od malých států až po Rusko a další státy s rozsáhlým územím.

Režim VD-99 ale kromě výše uvedených oblastí výměny informací a verifikace nabízí širší škálu opatření pro posílení důvěry, která by mohla výše uvedený deficit částečně zmírnit.

V oblasti výměny informací se jedná o informace o obranném plánování a doposud téměř nevyužívaný institut konzultací a spolupráce v případě neobvyklých vojenských činností. Spolupráce v případě nebezpečných incidentů vojenské povahy a dobrovolné přijímání návštěv k rozptýlení obav z vojenských činností podle kapitoly III. VD-99 „Snižování rizik“ jsou využitelné při řešení široké škály krizových scénářů.

Pro řešení napětí v potenciálních krizových oblastech je možné využít regionální opatření podle X. kapitoly VD-99, která podporují uzavírání bilaterálních, multilaterálních nebo regionálních dohod ke zvýšení transparentnosti a důvěry mezi státy. V tomto smyslu by ke zmírnění rizika růstu napětí v oblasti Kaliningradu, Pskova a Kavkazu, vzniklého ruskou suspenzí S-KOS, mohlo přispět vytvoření bilaterálních dohod Ruska se státy ve zmíněných regionech. Vždy záleží na vůli zúčastněných, mohlo by ale jít o využití celé škály opatření, od výměny podrobnějších vojenských informací, oznamování a pozorování cvičení, dodatečných možností inspekci na základě reciprocity atd.

VD-99 ukládá předávání informací o plánovaných vojenských cvičeních na území států, pokud přesahují stanovené stropy počtů osob a výzbroje. Z důvodu transformace a redukce počtu osob ozbrojených sil většiny států došlo v uplynulé dekádě k podstatnému snížení počtu organizovaných cvičení podléhajících oznámení. Na základě dohody států OBSE formalizované v prohlášení předsedy⁴⁰ Fóra pro bezpečnostní spolupráci (FBS) ze září 2005 jsou státy vyzývány k dobrovolnému oznamování nejvýznamnějšího cvičení, za účelem posílení důvěry prostřednictvím umožnění pozorování nebo inspektování oznámeného cvičení. ČR stejně jako řada států podporuje implementaci tohoto opatření a od roku 2006 oznamuje konání největších cvičení, jako byla taktická cvičení brigádních úkolových uskupení na bázi 4.brn a 7.mb Strong Campaigner. Rozšíření aplikace dobrovolného oznamování cvičení mezi všechny státy OBSE, zejména pak ze strany Ruska a států v potenciálně krizových oblastech, může částečně přispět k překonání nedůvěry vzniklé ruskou suspenzí S-KOS.

K eliminaci propadu informovanosti a průhlednosti ve vojenské oblasti by bylo nejúčelnější zintenzivnit verifikační režim VD-99, a to vytvořením proporcionality ve vztahu k velikosti ozbrojených sil a území jednotlivých států. V případě Ruska by se jevila jako přiměřená pasivní kvóta až okolo 20 inspekci stanovené oblasti ročně, když kvóta státu jako ČR je 3. Současně by bylo možné projednat zvýšení koeficientu pro výpočet pasivní kvóty ověřovacích návštěv, která je v čl. 109 VD-99 stanovena jako jedna návštěva ročně na šedesát jednotek hlášených v RVI. Podle tohoto mechanismu jsou pasivní kvótou Ruska pouze 3 ověřovací návštěvy. Kvótu ověřovacích návštěv by bylo účelné zvýšit až trojnásobně. Zvýšení kvót inspekci a ověřovacích návštěv by se muselo projednat v rámci vídeňského Fóra pro bezpečnostní spolupráci a navýšení počtu inspekci by se samozřejmě obdobným způsobem týkalo i ostatních států OBSE. Současně s prohloubením verifikačního režimu by bylo možné doplnit další opatření v oblasti výměny informací o ozbrojených silách, která se na půdě FBS již v minulosti projednávala. Šlo by například o včasné oznamování přezhraničního tranzitu ozbrojených sil a povinné (místo dobrovolného) oznamování nejvýznamnějšího cvičení na území každého státu v případě, že neorganizuje žádné cvičení podléhající povinnému oznamování.

První opatření pro posílení důvěry a bezpečnosti byla přijata již v roce 1975, až do roku 1999 byla postupně aktualizována a rozšiřována podle potřeby, poté byl jejich rozvoj zastaven. Pro „znovu otevření VD-99“ je nutné nalézt politickou vůli států OBSE, což v situaci napjatých vztahů z důvodu ruské suspenze S-KOS nemusí být snadné. Předem lze těžko odhadnout stanovisko Ruska

k požadavku navýšení povinnosti přijímat inspekce podle VD-99, když suspendováním S-KOS „úspěšně“ snížilo svou vlastní pasivní kvótu o 46 inspekci ročně.

Smlouva o otevřeném nebi je osvědčeným nástrojem pro posílení mezinárodní důvěry prostřednictvím otevřenosti a průhlednosti, důkazem je provedení více než 500 pozorovacích letů od vstupu smlouvy v platnost. Její podstatou je vzdušné pozorování jiných států, po technické stránce podrobně specifikované a aplikovatelné na celé území států bez omezení. S-ON nezná systém limitací výzbroje ani výměny informací o ozbrojených silách jako S-KOS nebo VD-99, slouží jako doplňkový nástroj verifikace informací získaných podle těchto režimů a obráceně. Kromě pozorování vojenských objektů umožňuje monitorování rozvoje infrastruktury nejen obranné, ale i všeobecné. Pasivní kvóta jednotlivých států je proporcionální k velikosti území jednotlivých států, pro Rusko činí 42 pozorovacích letů ročně, stejně jako pro USA. Verifikační režim podle S-ON je tedy velice intenzivní, charakter informací získaných v průběhu pozorovacích letů ale nemůže kompenzovat druh a podrobnost informací získaných při pozemních inspekcích vojenských zařízení podle S-KOS. Využitelnost S-ON jako alternativy S-KOS je tedy spíše minimální.

Možné dopady zrušení Smlouvy o KOS na výstavbu AČR

Pokud se hodnocením účinnosti výše uvedených opatření na eliminaci nepříznivých dopadů ruské suspenze S-KOS na režim kontroly zbrojení a evropské bezpečnostní prostředí dospěje na půdě příslušných orgánů NATO k závěru, že nepřinesla kýžené výsledky, může na řadu přijít hledání dalších alternativ řešení, včetně zvážení přehodnocení úkolů a požadovaných schopností ozbrojených sil tak, aby odpovídaly potřebám zabezpečení alianční obrany, misí a charakteru úkolů, které ze změněné bezpečnostní situace mohou vyplynout.

Výstavba AČR se realizuje na základě potřeb a úkolů zabezpečení obrany ČR a plnění spojeneckých závazků v rámci NATO, vyplývajících z vlastních a aliančních hodnotících a řídicích dokumentů, z nichž nejaktuálnější jsou Strategická koncepce⁴¹ NATO z roku 1999, Souhrnná politická směrnice⁴² 2006 ze summitu NATO v Rize a návazná Ministerská směrnice NATO 2006. Závěry plynoucí z bukurešťského summitu NATO formulované v závěrečné deklaraci⁴³ v čl. 43 deklarace pojednávající o úkolech transformace a výstavby schopností ozbrojených sil států NATO rámcově potvrzují pokračující platnost výše uvedených východisek.

V současné době realizovaný 2. krok reformy jako další etapa transformace resortu MO byl rozpracován na základě usnesení vlády č. 640 z 11. června 2007. Materiál je koncipován jako podklad pro další transformaci celého resortu MO, neboť potřebné úpravy a změny mají komplexní charakter. Příprava a rozpracování materiálu vychází z potřeby přizpůsobit věcné a časové parametry výstavby OS ČR a celého resortu MO řadě nových skutečností, zejména dalšímu snížení zdrojového rámce rozpočtu MO. Dne 22. října 2007 vláda svým usnesením č. 1194 schválila finální koncepční dokument k transformaci resortu MO⁴⁴, který vytváří rámec pro změny ve struktuře AČR, celkové počty vojáků a koncepci výstavby AČR v časovém výhledu do roku 2018. Z hlediska charakteristiky bezpečnostního prostředí, trendů jeho vývoje a popisu potenciálních hrozeb pro ČR a státy NATO zůstává Transformace logicky zcela v intencích výše uvedených dokumentů NATO. V případě hrozeb jde o riziko šíření ZHN a jejich nosičů; mezinárodní terorismus; organizovaný zločin; masovou migraci a další, známé z politicko-bezpečnostních dokumentů ČR a NATO. Možnost rozsáhlého vojenského napadení území ČR nebo dalších členských států NATO nebo EU se hodnotí jako vysoce nepravděpodobná nebo identifikovatelná s dostatečným časovým předstihem. Transformace proto zohledňuje zejména expediční charakter pravděpodobných operací. Aktivní působení AČR při řešení krizí ve vzdálených regionech bude pragmatickým způsobem, jak realizovat obranu životních a strategických zájmů ČR mimo vlastní teritorium.

Ve výše uvedeném usnesení č. 1194 vláda současně uložila ministryni obrany zpracovat Dlouhodobou vizi resortu a Vojenskou strategii ČR do 30. června 2008. Vzhledem ke

stanovenému termínu zpracování a zdlouhavým vnitroresortním a meziresortním procesům při tvorbě strategických materiálů nemůže Dlouhodobá vize, schválená vládou usnesením č. 908 ze dne 23. července 2008, reflektovat aktuální vývoj bezpečnostní situace navozený ruskou suspenzí S-KOS v posledních měsících, navíc v situaci, která má otevřený konec a kdy komplexní hodnocení situace na půdě orgánů NATO ještě nebylo uzavřeno. Je zřejmé, že srpnovým rusko-gruzínským konfliktem došlo k dalšímu posunu reality mezinárodní bezpečnostní situace od východisek Dlouhodobé vize, která s technologicky rovnocenným a silným „symetrickým“ protihráčem, nebo dokonce protivníkem, na mezinárodní scéně v kapitolách Bezpečnostní prostředí a Východiska v podstatě nepočítá.

Ve smyslu analýzy možných důsledků odstoupení Ruska od S-KOS a obecnější analýzy bezpečnostního prostředí a ambicí Ruska je zřejmá nutnost otevřeného vyhodnocení dopadů tohoto kroku Ruska na evropské bezpečnostní prostředí odpovědnými orgány NATO v blízké budoucnosti. Pokud je totiž S-KOS v dokumentech NATO trvale označována za úhelný kámen evropské bezpečnosti, tak absence úhelného kamene musí logicky evropskou bezpečnost ohrozit. Příležitostí k analýze by mimo jiné mohlo být generálním tajemníkem NATO prosazované zpracování nové strategické koncepce NATO pod názvem Atlantická charta⁴⁵. Rozhodně by se přitom neměly přivírat oči nad realitou z důvodu přehnané politické korektnosti. Bezpečnostní prostředí se pod vlivem probouzející se ruské asertivity evidentně mění. Možná si státy NATO z devadesátých let přivykly Rusko jaksi podceňovat a z nejrůznějších důvodů si nepřipouštět scénáře, které by nutily opustit osvědčená hodnocení, používaná klišé a činit nepříjemné závěry⁴⁶. Za této situace, od konce studené války možná někdy mechanicky přepisované pasáže charakteristiky evropského bezpečnostního prostředí o praktické neexistenci konvenční vojenské hrozby, respektive o dlouhých časových horizontech k jejich pohodlné identifikaci, nemusí skutečnost vystihovat nejpřesněji i do budoucnosti. Rusko-gruzínský konflikt je mementem. Rusko nasadilo proti Gruzii strategické letectvo, přímou leteckou podporu a formace tankového vojska. Lehké a mobilní expediční gruzínské jednotky nebyly schopny v podstatě žádného odporu. Na druhou stranu není třeba podléhat iluzi, že by konvenční, moderně vyzbrojené jednotky Gruzie mohly číselně převaze prezentované ruskou armádou účinně čelit.

Například incidenty v severské oblasti v souvislosti s energetickou bezpečností a rozbíhající se soutěží o nová arktická surovinová naleziště, další možné rozšiřování NATO o státy s kontroverzními vztahy s Ruskem, nebo dokonce nezabezpečenou svrchovaností nad svým územím by mohly snadno vést ke krizovým scénářům s účastí NATO. Přes svou „aliančně vnitrozemskou pozici“ se již v roce 2009 dostane i ČR do situace potenciálního vojenského kontaktu s Ruskem prostřednictvím nasazení letounů JAS-39 Gripen při ostraze vzdušného prostoru pobaltských států v rámci NATINADS. Při aplikaci principu čl. 5 Washingtonské smlouvy: „*Smluvní strany se dohodly, že ozbrojený útok proti jedné nebo více z nich v Evropě nebo v Severní Americe bude považován za útok proti všem*“ znamená, že krizové scénáře se mohou objevit rychleji, než bychom ještě nedávno předpokládali. Bezprostředně by se týkaly všech států NATO včetně ČR. Kolektivní sebeobrana podle čl. 5 WS byla vůbec poprvé uplatněna v září 2001, a to se teroristické útoky proti USA odehrály v mnohem větší vzdálenosti od ČR, než jsou v této práci uvedené potenciální krizové regiony. To neznamená navozování stavu bezprostředního rizika vojenského střetnutí mezi NATO a Ruskem, pouze konstatování reality.

Otázkou je, do jaké míry bude NATO spíše ve vleku událostí, jak tomu bylo po 11. září 2001, kdy se kvapně přehodnocovala prioritá jednotlivých bezpečnostních hrozeb, anebo se bude preferovat otevřenější hodnocení, skýtající příležitost pro včasné přijímání rozhodnutí a adekvátních opatření v oblasti obrany a bezpečnosti.

Kromě nepříznivých důsledků absence režimu kontroly konvenčního zbrojení může dodatečný podnět k přehodnocení požadovaných operačních schopností poskytnout hrozící degenerace schopnosti ozbrojených sil států NATO vést operaci proti technologicky vyspělému protivníkovi. Tím je míněno to, že úspěch operace ISAF v Afghánistánu je klíčový pro další budoucnost NATO jako organizace. Tomuto cíli se logicky podřizují priority a obranné zdroje členských států. Na

druhou stranu zpráva⁴⁷ přednesená 14. února 2008 ve výboru pro ozbrojené síly Kongresu USA varuje, že jednostranným důrazem na protiteroristické operace proti technologicky méněcennému protivníkovi klesá bojová pohotovost, velitelé a vojska pozvolna ztrácejí návyky, znalosti a dovednosti nezbytné v soudobých operacích proti technologicky vyspělému protivníkovi nehledě na to, že naprostá většina zdrojů a úsilí věnovaných na obranu je spotřebována v oblasti přípravy a provozních výdajů na operace. Modernizační programy a výcvikové aktivity, pokud nejsou bezprostředně v krátkých časových horizontech využitelné v protiteroristických operacích, jsou často redukovány nebo zcela zastaveny. Vzhledem k vysokému operačnímu tempu a častým nasazením není čas na všestranný odborný výcvik jednotlivců a jednotek, klesá připravenost, uvádí studie⁴⁸ obranného výboru britského parlamentu. Současné protiteroristické operace jsou svým charakterem pouze derivátem vševojskových operací, jsou spíše policejní, probíhají v prostředí naprosté a pohodlné technologické a vzdušné nadvlády, protivzdušná obrana vlastních vojsk, maskování a role stíhacího letectva jsou marginální, stejně jako role elektronického boje. USA zastavily program stíhače pro vybojování vzdušné nadvlády F-22 Raptor, nepotřebného ve válce proti terorismu. Zvláště evropské armády při soustředění se na mírové a humanitární operace zanedbaly tradiční bojové schopnosti, skutečný úkol ozbrojených sil. Některé zdroje⁴⁹ NATO označují rusko-gruzínskou eskalaci za první konflikt po „ěře globální války proti terorismu“ (*the first crisis of the post „global war on terror“ era*). Nemusí být poslední.

Extrémním varováním před poklesem připravenosti je bezpečnostní incident⁵⁰ strategických sil USA, kdy v roce 2007 byly do letounu B-52 omylem naloženy a převáženy jaderné zbraně. Incident stál funkci šéfa US Air Force a dalších 5 generálů. Vyšetřování prokázalo, že příčinou selhání bylo intenzivní alternativní využívání těchto letounů na konvenční bombardování v protiteroristické operaci, personál postupně zapomněl a zanedbal základní postupy a bezpečnostní pravidla pro zacházení s jadernými zbraněmi, jelikož tyto postupy se prakticky vůbec neprocvičují z důvodu vysokého operačního tempa.

Jde o jistý signál, ze kterého je možné si vzít ponaučení i pro nejaderné úkoly, že se klíčové bojové schopnosti nemají pod vlivem aktuálních priorit zanedbávat pod určitou mez.

V podmínkách AČR je možné uvést například problémy s důslednou implementací rozpoznávání vlastní–cizí (IFF) v prostředí vzdušných sil, radiolokační průzkum vzdušného prostoru od přízemních výšek, protivzdušná obrana aj., které jsou v konfliktech s technologicky vyspělým protivníkem zásadní. Vzhledem k charakteru aktuálních úkolů v zahraničních misích a disponibilním zdrojům jsou však dlouhodobě považovány za druhořadé, a proto finančně nejsou odpovídajícím způsobem zabezpečeny. Ani potenciální výstavba protiraketového radaru v Brdech v rámci PRO není odpovědí na hrozbu jistého technologického zaostávání AČR v konvenční oblasti, byť by získala ČR nadstandardní bezpečnostní garance ze strany USA.

Na základě výše uvedené analýzy je možné dospět k závěru, že adekvátní odpovědi na důsledky zhoršení bezpečnostního prostředí vlivem krize režimu kontroly konvenčního zbrojení v Evropě, rozvoje nových geopolitických hrozeb i rizika degenerace některých klíčových schopností vlivem vyčerpávajících nesymetrických operací je přiměřený důraz na zachování vyváženého vševojskového charakteru a rozvoje celé škály schopností AČR, potřebných pro účast v bojové operaci proti technologicky vyspělému protivníkovi, na vrub úzké specializace pouze na některé odbornosti a schopnosti, někdy dokonce spíše podpůrného než bojového charakteru.

Tento požadavek obecně vyplývá rovněž z čl. 0202 Doktríny AČR v mnohonárodních operacích, schválené 4. února 2008, cituji: „Vojenské síly musí být vždy připraveny na konflikt vysoké intenzity. Schopnost bojovat vytváří mj. také schopnosti pro realizaci celé řady jiných aktivit včetně poskytování humanitární pomoci, podpory míru, odstrašování a pomoci při obnově státu.“ a čl. 0210. „Součástí kontingentu AČR musí být schopny účastnit se útočných operací a podílet se na jejich realizaci ve společném uskupení v souladu se zásadami vedení spojeneckých společných operací.“ Všeobecně dobře vycvičený voják je použitelný pro všechny druhy operací. Dřívější důraz na extenzivní budování speciálních záchranných kapacit byl vyjádřením jisté dobové politické společenské objednávky, která nedostatečně brala v potaz skutečné úkoly ozbrojených sil

v NATO. Závazek ČR plnohodnotně budovat své ozbrojené síly a připravovat se na obranu vyplývá z čl. 3 Washingtonské smlouvy: „V zájmu účinnějšího dosahování cílů této smlouvy budou strany, individuálně i společně, průběžnou a účinnou svépomocí a vzájemnou pomocí udržovat a rozvíjet svou individuální a kolektivní schopnost odolat ozbrojenému útoku.“

Současný vývoj disponibilního zdrojového rámce rozpočtu MO poskytuje poněkud omezené možnosti pro udržení a rozvoj potřebné škály schopností AČR. Na druhou stranu se politická reprezentace všech států NATO včetně ČR v čl. 46 deklarace bukurešťského summitu NATO zavázala věnovat na obranu potřebné zdroje, zastavit pokles zdrojů, s cílem zvýšení reálných výdajů na obranu. Při otevřeném hodnocení lze konstatovat, že aktuální nedostatek zdrojů v rozpočtu ČR pro zabezpečení potřebného rozvoje obrany a ozbrojených sil je relativní, zvláště při výkonnosti ekonomiky ČR, byť v současné době ovlivněné světovou finanční krizí. Velikost kapitoly rozpočtu MO nezávisí pouze na objektivní dostupnosti zdrojů státu, ale na vnímání bezpečnostní situace a spojeneckých závazků, na celospolečenském vnímání bezpečnostních hrozeb ve vztahu k ostatním potřebám. Zejména závisí na vůli politické reprezentace, jakou prioritu obecně nepopulárním obranným potřebám přiřadí. Úkol úplně a kvalifikovaně informovat politickou reprezentaci státu o vojenských aspektech bezpečnosti, o nutnosti zabezpečení specifických potřeb rozvoje ozbrojených sil, včetně odpovídajícího vysvětlení a přesvědčování, leží na bedrech vrcholového managementu resortu MO a velení AČR. Výše uvedený článek bukurešťské deklarace NATO by měl pozici vedení resortu při zabezpečování potřebných zdrojů ve vládě podpořit. Současná krize na světových finančních trzích není sice příslibem pro aktuální navyšování zdrojů na obranu, na druhou stranu však ilustruje, že při opravdovém vnímání ohrožení jsou takřka ze dne na den nalezeny a vyčleněny nevídané objemy stamiliard EUR a USD na sanaci finančních ústavů. Snad bychom byli schopni se stejně pružně zachovat i při akutním vojenském ohrožení.

Cílem tohoto článku není vytvoření podrobné charakteristiky, definování souborů požadovaných schopností a kapacit ozbrojených sil ČR budovaných jako vyvážené. Obecně jde o schopnosti, které umožní plnění široké škály úkolů v operaci vedené proti technologicky vyspělému protivníkovi, který by byl schopen bezprostředně ohrožit teritorium spojenců i ČR. Jednalo by se například o následující schopnosti a kapacity AČR, které jsou v některých případech již morálně a technicky zastaralé anebo na jejich rozvoj nejsou vyčleňované potřebné zdroje:

Nadzvukové letectvo schopné účinně působit proti vzdušným i pozemním cílům s odpovídající moderní výzbrojí a prostředky ochrany; schopnost letectva vedení boje proti obrněným cílům; úplný přehled o vzdušné situaci pro potřeby plošné protivzdušné obrany území státu; plné zabezpečení a integrace rozpoznávání vlastní–cizí (IFF) do vzdušných i pozemních sil; prostředky PVO státu země–vzduch; schopnost radiolokačního průzkumu a PVO působit v prostředí REB; mobilní mechanizované jednotky schopné vedení operací proti symetricky vyzbrojenému protivníkovi; moderní dělostřelectvo; obrana a boj proti obrněným cílům; maskování vojsk; rozvoj schopností operace v prostředí NEC atd.

ZÁVĚR

V článku jsem se pokusil provést širší analýzu potenciální krize evropského procesu kontroly zbrojení, vzniklé jednostrannou suspenzí a možným úplným odstoupením Ruska od S-KOS, v kontextu rusko-gruzínského konfliktu.

Proces odzbrojení, kontrola zbrojení a realizace opatření pro posílení mezinárodní důvěry a bezpečnosti ve spojení s mezinárodněpolitickými změnami v Evropě od devadesátých let a s rozšiřováním euroatlantických bezpečnostních struktur přispěly k nahrazení několik dekád trvající rivality bývalých protivníků strategickým partnerstvím a spoluprací. Smlouva o KOS je úhelným kamenem evropské bezpečnosti, jak potvrdily státy NATO v deklaraci dubnového summitu v Bukurešti. Kontrola zbrojení a odzbrojení neztratily ze svého významu ani v dnešní době.

Jednostranná suspenze plnění závazků Ruska plynoucích z S-KOS od 12. prosince 2007 je rizikem pro budoucnost evropského procesu kontroly zbrojení a současně i pro evropské bezpečnostní prostředí, NATO opakovaně vyzvalo Rusko k urychlenému návratu do režimu plné implementace.

Ruskou suspenzí Smlouvy o KOS je potřeba vidět v širších souvislostech. Rusko otevřeně sekuritizuje proces rozšiřování NATO do své domnělé sféry vlivu a přisuzuje mu nepřátelský kontext. Narůstání asertivity Ruska ve vojenské oblasti, podpořené dostatkem finančních prostředků z rychle rostoucích příjmů z ropy, ilustrované obnovenými dálkovými lety strategických bombardérů a organizací rozsáhlých námořních cvičení daleko od ruských břehů, je možné dávat do souvislosti mimo jiné s mezinárodní soutěží o získání kontroly nad postupně zpřístupňovanými arktickými nalezišti surovin. Současně se zintenzivňuje snaha Ruska o ovlivňování vývoje v jeho kýžené sféře vlivu – v prostoru celého bývalého Sovětského svazu, i kdyby to mělo ohrozit svrchovanost a územní celistvost některých států. Suspenzí S-KOS si Rusko „uvolňuje ruce“ pro přijímání vojenských opatření podle vlastního uvážení, bez smluvního omezení. Ruská srpnová okupace rozsáhlých gruzínských území je důkazem, že se při prosazování svých zájmů neštítí ani pošlapání základních principů Charty OSN a OBSE o respektování územní svrchovanosti států v jejich mezinárodně uznaných hranicích a nepoužití síly v mezinárodních vztazích.

Rusko je nejvýznamnější smluvní stranou S-KOS z hlediska podílu na povolených a skutečných počtech výzbroje a velikosti území v rámci zóny aplikace ATTU. Aktuální ruská suspenze tím zpochybňuje smysluplnost celého režimu z mezinárodněprávního i věcného hlediska. Absence systému limitací počtů výzbroje, společně s chybějící výměnou informací a nemožností spolehlivého ověřování počtů a dislokací výzbroje, povede k postupné ztrátě důvěry mezi státy a nutnosti doplňování informací ze zpravodajských zdrojů, podléhajících často subjektivnímu nebo politicky motivovanému hodnocení. Ztráta dnešní úrovně důvěry a otevřenosti mezi státy NATO a Ruskem v souběhu s nenadálými a nepředvídatelnými krizovými scénáři může vést k nepříznivým dopadům na evropské bezpečnostní prostředí. Aplikace vojenského plánování vycházejícího z méně příznivého scénáře by mohla vést až postupné obnově závodů ve zbrojení a k ohrožení výsledků téměř dvacetiletého procesu konvenčního odzbrojení a kontroly zbrojení a v Evropě.

Na druhou stranu stále existuje prostor pro vzájemnou komunikaci a spolupráci mezi státy NATO a Ruskem v bezpečnostní oblasti. Je možné využít a rozvinout dostupné nástroje a mechanismy v oblasti opatření pro posílení mezinárodní důvěry a bezpečnosti, které by mohly negativní dopady absence režimu S-KOS na evropské bezpečnostní prostředí alespoň částečně eliminovat. Osvědčená platforma pro partnerskou spolupráci mezi NATO a Ruskem ve formě Rady NATO–Rusko ale byla srpnovou okupací gruzínského území otřesena a v podstatě zablokována. NRC má významný potenciál pro zabránění zhoršení vzájemných vztahů, hodně ale bude záležet na ochotě Ruska dodržovat zásady mezinárodního práva a řídit se principy Charty OSN.

Opatření pro eliminaci dopadů odstoupení Ruské federace od Smlouvy o KOS:

Ruská suspenze S-KOS zpochybnila základní pilíř režimu kontroly zbrojení, kterým je obecně spolehlivé plnění všech závazků jako předpoklad smysluplnosti. Nejistá budoucnost režimu kontroly zbrojení v Evropě může posunout do popředí význam zachování a přiměřeného rozvoje moderních konvenčních ozbrojených sil států NATO. Jaderné síly států jsou ve své podstatě politické a v praxi nejsou použitelné pro dosažení vojenských cílů operací. Skutečným disponibilním vojenským nástrojem v operacích jsou moderní konvenční síly, proto společným zájmem států NATO i Ruska je zachování režimu kontroly zbrojení za účelem zachování přehledu o rozvoji a rozmístování konvenčních zbraní.

Obrázek 8: Opatření na eliminaci důsledků ruské suspenze S-KOS na bezpečnostní prostředí

Opatření strukturovaná do čtyř oblastí jsou schematicky znázorněna na obr. č. 8. První tři oblasti „Urychlení vstupu Adaptované S-KOS v platnost“, „Posílení důvěry mezi Ruskem a NATO rozvojem strategického dialogu“ a „Alternativní opatření pro posílení důvěry a bezpečnosti“ jsou v oblasti „preventivní diplomacie“, zatímco čtvrtá oblast opatření, aplikovatelná při neodpovídajících výstupech prvních tří „Možné dopady zrušení Smlouvy o KOS na výstavbu AČR“ spočívá v návrhu „zachování důrazu na vyvážený vševojskový charakter a rozvoj celé škály schopností AČR, potřebných pro účast v operaci proti technologicky vyspělému protivníkovi, na vrub alternativy úzké specializace pouze některých odborností a schopností“.

Při zpracování článku byly využity veřejně přístupné aktuální informace z jednání orgánů NATO a OBSE k problematice kontrole zbrojení.

V článku jsou v kontextu krize procesu kontroly zbrojení a rusko-gruzínského konfliktu prezentovány osobní názory autora na problematiku bezpečnostního prostředí a výstavby schopností ozbrojených sil, které přesahují rámec současných schválených českých a aliančních dokumentů. Předloženou argumentaci a názory chtěl autor přispět do diskuse odborné veřejnosti, podílející se na tvorbě bezpečnostních dokumentů.

POZNÁMKY

¹ FAIRCLOTH, Ronnie. *Campaign X: Defeat the Threat of Lost or Stolen Nuclear Weapons*, s. 2.

² GATES, Robert. Remarks by Secretary of Defense Robert M. Gates on 25th Oxford Analytica International Conference.

³ Tamtéž: as Frederick the Great said, “Diplomacy without arms is music without instruments.”

⁴ EICHLER, Jan. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*, s. 33.

⁵ BUZAN, Barry, WAEVER, Ole, DE VILDE, Jaap. *Bezpečnost – nový rámec pro analýzu*, s. 87.

⁶ EICHLER, Jan. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*, s. 10.

⁷ SUH, J.J., The Security Dilemma as a Process. Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association [online].

⁸ BUZAN, Barry, WAEVER, Ole, DE VILDE, Jaap. *Bezpečnost – nový rámec pro analýzu*, s. 34.

⁹ Tamtéž, s. 161.

- ¹⁰ BERG, John, *Norway reports rise in number of Russian aircraft intercepted*, s.12.
- ¹¹ Dva ruské bombardéry u Aljašky doprovázela letadla NATO. *Zpravodajství ČTK*, 26. 3. 2008.
- ¹² ROSAMOND, Jon. *Carrier group wargames hint at Russia's determination to return to world stage*, s. 12.
- ¹³ Prohlášení vysokého představitele venezuelského námořnictva Salbarore Cammarata. *Reuters*, 7. 9. 2008.
- ¹⁴ EIDE, Espen Barth, SCOTT, Richard. *Our neighbourhood is more complex and geopolitics is back*, s. 34.
- ¹⁵ TRAYNOR, Ian. Climate change may spark conflict with Russia, EU told [online].
- ¹⁶ Speech by Václav Havel during SHAPEX 08 [online].
- ¹⁷ U.S.-Russia Strategic Framework Declaration [online].
- ¹⁸ Statement by the NATO Secretary General on Abkhazia and South Ossetia [online].
- ¹⁹ Gruzie zveřejnila záznam sestřelení svého letadla. *Zpráva ČTK* 23. 4. 2008.
- ²⁰ RICE, Condoleezza. Transatlantická jednota vůči Rusku [online].
- ²¹ Statement by the North Atlantic Council on the Russian recognition of South Ossetia and Abkhazia regions of Georgia, [online].
- ²² HARAHAHAN, Josef P., KUHN, John C. *ON-SITE Inspections under the CFE Treaty*, s. 76.
- ²³ Statement by the delegation of Germany to the Joint Consultative Group. 26. 2. 2008.
- ²⁴ Agreement on the Adaptation of the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe.
- ²⁵ Final Act of the Conference of the States Parties to the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe.
- ²⁶ Istanbul Summit Declaration, OSCE Istanbul Summit 1999 [online].
- ²⁷ Počty výzbroje podle ročních výměnných informací ČR předaných všem smluvním stranám S-KOS k 1. lednu daného kalendářního roku, uložené v archivu odboru kontroly odzbrojení Ředitelství zahraničních aktivit GŠ.
- ²⁸ Zdrojem dat je archiv odboru kontroly odzbrojení Ředitelství zahraničních aktivit GŠ a Prohlášení ČR na konferenci smluvních stran S-KOS dne 19. 11. 1999, CFE.DOC/2/99.
- ²⁹ The Alliance's Strategic Concept, Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C. on 23rd and 24th April 1999 [online].
- ³⁰ NATO response to Russian announcement of intent to suspend obligations under the CFE Treaty [online].
- ³¹ Bucharest Summit Declaration issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008 [online].
- ³² Statement On CFE Ministerial Meeting of NAC with the Three Invited Countries. Adaptation of the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (CFE): Restraint and Flexibility [online].
- ³³ Analyses of the exceptional circumstances relating to the CFE Treaty. Position paper of the Russian Federation.
- ³⁴ Prostřednictvím Rozhodnutí o zrušení blokové struktury S-KOS a její nahrazení systémem teritoriálních úrovní: „Certain basic elements for Treaty adaptation“, přijatého ve Vídni 23. 7. 1997 jako JCG.DEC/8/97.
- ³⁵ Proposed Extraordinary Conference Final Document.
- ³⁶ NAC Statement on CFE [online].
- ³⁷ Key areas of NRC cooperation [online].
- ³⁸ Chairman's statement: Meeting of the NATO-Russia Council at the level of Heads of State and Government held in Bucharest on 4 April 2008 [online].
- ³⁹ Statement by the North Atlantic Council on the Russian recognition of South Ossetia and Abkhazia regions of Georgia [online].
- ⁴⁰ Statement by the chairperson of the Forum for Security Co-operation on prior notification of major military activities [online].
- ⁴¹ The Alliance's Strategic Concept, Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C. on 23rd and 24th April 1999 [online].
- ⁴² Comprehensive Political Guidance Endorsed by NATO Heads of State and Government on 29 November 2006, Riga [online].
- ⁴³ Bucharest Summit Declaration issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008 [online].
- ⁴⁴ Transformace resortu ministerstva obrany České republiky.
- ⁴⁵ HAMMICK, Denise. *NATO Chief urges fresh Strategic Concept debate*, s. 14.
- ⁴⁶ EIDE, Espen Barth, SCOTT, Richard. *Our neighbourhood is more complex and geopolitics is back*, s. 34.
- ⁴⁷ PICKUP, Sharon L. Impact of current operations and actions needed to rebuild readiness of U.S. Ground Forces. United States GAO Testimony Before the Armed Services Committee House of Representatives [online].

⁴⁸ SMITH, Matt. *UK overstretch taking its toll, says committee*, s. 4.

⁴⁹ RIPLEY, Tim. *Georgian crisis sparks NATO strategic debate*, s. 22.

⁵⁰ HARRINGTON, Caitlin, HODGE, Nathan. „*Bent Spear*“ *betrays USAF neglect of nuclear mission*, s. 5.

LITERATURA

- [1] *Agreement on the Adaptation of the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe*. Vídeň: OSCE, CFE.JOUR/1/99, Annex 10, 17. 11. 1999, 1999. 108 s.
- [2] Analyses of the exceptional circumstances relating to the CFE Treaty. Position paper of the Russian Federation. Vídeň: CFE-EC.DEL/4/07, 12. 6. 2007.
- [3] BERG, John, Norway reports rise in number of Russian aircraft intercepted, *Jane's Defence weekly* č.8, 20. 2. 2008, s. 12.
- [4] Bezpečnostní strategie České republiky, schválená vládou dne 10. prosince 2003 [online]. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky* 2004 [cit. 2008-03-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=6344>>.
- [5] Bucharest Summit Declaration issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008 [online]. *The North Atlantic Treaty Organisation*, 2008 [cit. 2008-04-28]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/docu/pr/2008/p08-049e.html>>.
- [6] BUZAN, Barry, WAEVER, Ole, DE VILDE, Jaap. *Bezpečnost – nový rámec pro analýzu*. Z angl. originálu: *Security: A New Framework for Analysis*. Brno: Centrum strategických studií, 2005. 270 s. ISBN 80-903333-6-2.
- [7] Chairman's statement: Meeting of the NATO-Russia Council at the level of Heads of State and Government held in Bucharest on 4 April 2008, Press Release (2008)050 4.4.2008 [online]. *The North Atlantic Treaty Organisation*, 2008 [cit. 2008-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/docu/pr/2008/p08-050e.html>>.
- [8] Charta OSN [online]. *Informační centrum OSN v Praze*, 1945 [cit. 2008-04-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/>>.
- [9] CHARTER FOR EUROPEAN SECURITY [online]. *The Organization for Security and Co-operation in Europe*, 1999 [cit. 2008-04-05]. Dostupný z WWW: <http://www.osce.org/documents/mcs/1999/11/17497_en.pdf>.
- [10] Comprehensive Political Guidance Endorsed by NATO Heads of State and Government on 29 November 2006, Riga [online]. *The North Atlantic Treaty Organisation*, 2006 [cit. 2008-03-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/>>.
- [11] Consolidated Matrix on CFE data as of 1 January 2007. Vídeň, OSCE, JCG.TOI/13/07 z 14. 5. 2007.
- [12] CRAWFORD Dorn. *Review and Update of Key CFE Elements*. Washington: Arms Control Bureau, US Department of State, leden 2007. 37 s.
- [13] *Doktrína AČR v mnohonárodních operacích*. Vyškov: Správa doktrín ŘeVD, 2008. 143 s.
- [14] EICHLER, Jan. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. Praha: MO ČR AVIS 2006. 303 s. ISBN 80-7278-326-2.
- [15] EICHLER, Jan. *Terorismus a války na počátku 21. století*. Praha: Nakladatelství Karolinum 2007. 352 s. ISBN 978-80-246-1317-8.
- [16] EIDE, Espen Barth, SCOTT, Richard. Our neighbourhood is more complex and geopolitics is back. *Jane's Defence weekly* č.9, 27. 2. 2008, s. 34.

- [17] Evropská bezpečnostní strategie, Bezpečná Evropa v lepším světě, 2003. Praha: Středisko bezpečnostní politiky CESES FSV UK, 2007. 9 s.
- [18] FAIRCLOTH, Ronnie. Campaign X: Defeat the Threat of Lost or Stolen Nuclear Weapons. *DTRA Connection*. 2007, č. září 2007, s. 2.
- [19] *Final Act of the Conference of the States Parties to the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe*, Vídeň: OSCE, CFE.DOC/2/99, 19. 11. 1999, 1999. 13 s.
- [20] GATES, Robert. Remarks by Secretary of Defense Robert M. Gates on 25th Oxford Analytica International Conference. *Oxford Analytica* [online]. 2008 [cit. 2008-10-25] Dostupný z WWW: <http://www.oxan.com/conferences/oaic/speeches_Gates.asp>.
- [21] HAMMICK, Denise. NATO Chief urges fresh Strategic Concept debate. *Jane's Defence Weekly* č. 13, 26. 3. 2008, s. 14.
- [22] HARAHAHAN, Josef P., KUHN, John C. *ON-SITE Inspections under the CFE Treaty*. Washington, D.C.: Library of Congress Cataloging-in-Publishing Data, The On-Site Inspection Agency U.S. Department of Defense, 1996. 369 s.
- [23] HARRINGTON, Caitlin, HODGE, Nathan. „Bent Spear“ betrays USAF neglect of nuclear mission. *Jane's Defence weekly* č. 8, 20. 2. 2008, s. 5.
- [24] HARVEY, Frank P. *The Homeland Security Dilemma: The Imaginations of Failure and the Escalating Costs of Perfecting Security*. Calgary: Canadian Defence & Foreign Affairs Institute, 2006. 27 s.
- [25] Istanbul Summit Declaration, OSCE Istanbul Summit 1999 [online]. *The Organization for Security and Co-operation in Europe*, 1999 [cit. 2008-04-09] Dostupný z WWW: <http://www.osce.org/documents/mcs/1999/11/4050_en.pdf>.
- [26] Key areas of NRC cooperation [online]. *The North Atlantic Treaty Organisation*, 2008 [cit. 2008-05-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/issues/nrc/cooperation.html>>.
- [27] KOVÁCS, Gabriel. Potenciální rizika v evropském odzbrojovacím procesu. In SPIŠÁK, Jan. *Závěrečné práce 21. KGŠ*. Brno : Ústav operačně taktických studií Univerzity obrany, 2008. s. 263-309. ISBN 978-80-7231-544-4.
- [28] KOVÁCS, Gabriel. Proces kontroly zbrojení a odzbrojení jako jeden z úkolů upevnění mezinárodní bezpečnosti. In SPIŠÁK, Jan. *Bezpečnostní hrozby a bezpečnostní vztahy*. Brno: Ústav operačně taktických studií Univerzity obrany, 2008. s. 78-99. ISBN 978-80-7231-546-8.
- [29] NAC Statement on CFE, NATO Press Release (2008)047 [online]. *The North Atlantic Treaty Organisation*, 2008 [cit. 2008-04-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/docu/pr/2008/p08-047e.html>>.
- [30] NATO response to Russian announcement of intent to suspend obligations under the CFE Treaty, Press Release (2007)085, 16. 7. 2007 [online]. *The North Atlantic Treaty Organisation*, 2008 [cit. 2008-03-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/docu/pr/2007/p07-085e.html>>.
- [31] NAUMANN, Klaus, et al. *Towards a Grand Strategy for an Uncertain World – Renewing Transatlantic Partnership*. Lunteren: Noaber Foundation, 2007. 150 s.
- [32] OSCE DOCUMENT ON SMALL ARMS AND LIGHT WEAPONS, 24 November 2000, Vídeň: OSCE, FSC.DOC/1/00, 2000. 15 s.
- [33] PICKUP, Sharon L. Impact of current operations and actions needed to rebuild readiness of U.S. Ground Forces. United States GAO Testimony Before the Armed Services Committee House of Representatives [online]. *United States Government Accountability Office* 2008, 17 s. [cit. 2008-03-30]. Dostupný z WWW: <<http://www.gao.gov/new.items/d08497t.pdf>>.

- [34] PROCHÁZKA, Jan. Úhelný kámen bezpečnosti v Evropě. *CZECH ARMED FORCES TODAY*. 2007, č. 3, s. 14-17, ISSN 1212-97-55.
- [35] Prohlášení delegace SRN na JCG. Vídeň: OSCE, JCG.JOUR/653 Annex 2, 12. 2. 2008.
- [36] Prohlášení vedoucího delegace Ruské federace na mimořádné konferenci S-KOS. Vídeň, OSCE, CFE-EC.DEL/6/07, 12. 6. 2007.
- [37] Proposed Extraordinary Conference Final Document, Further Work. Vídeň, OSCE, CFE-EC.DEL/15/07, 13. 6. 2007.
- [38] Question of Disarmament. Resolution adopted by the General Assembly 1722 (XVI) [online]. *Official Documents System of the United Nations*, 2007 [cit. 2008-03-28]. Dostupný z WWW: <<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/167/75/IMG/NR016775.pdf?OpenElement>>.
- [39] RICE, Condoleezza. Transatlantická jednota vůči Rusku [online]. *EUROSKOP.CZ*, 2008 [cit. 2008-09-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.euroskop.cz/46/2423/clanek/condoleezza-riceova-transatlanticka-jednota-vuci-rusku>>.
- [40] RIPLEY, Tim. Georgian crisis sparks NATO strategic debate. *Jane's Defence Weekly* č. 35, 27. 8. 2008, s. 22.
- [41] ROSAMOND, Jon. Carrier group wargames hint at Russia's determination to return to world stage. *Jane's Navy International*, březen 2008, s. 12.
- [42] SMITH, Matt. UK overstretch taking its toll, says committee. *Jane's Defence weekly* č.5, 30. 1. 2008, s. 4.
- [43] SOUŠEK, Tomáš. Počítají tanky i letadla. *A-report*. 2004, č. 7, s. 18-19, ISSN 1211-801X.
- [44] Speech by Václav Havel during SHAPEX 08 [online]. *The North Atlantic Treaty Organisation*, 2008 [cit. 2008-04-28]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/shape/opinions/2008/s080228a.htm>>.
- [45] SPITZER, Hartwig, et al. *Open Skies a Cooperative Approach to Military Transparency and Confidence Building*. Ženeva: UNIDIR/2004/18, 2004. 318 s. ISBN 92-9045-164-5.
- [46] Statement by the chairperson of the Forum for Security Co-operation on prior notification of major military activities, FSC.DEL/375/05/Rev.2. [online]. *The Organization for Security and Co-operation in Europe*, 22. 9. 2005 [cit. 2008-04-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.osce.org/>>.
- [47] Statement by the delegation of Germany to the Joint Consultative Group. Vídeň: OSCE, JCG.JOUR/655, 26. 2. 2008 Annex 2.
- [48] Statement by the NATO Secretary General on Abkhazia and South Ossetia, Press Release (2008)056 16. 4. 2008 [online]. *The North Atlantic Treaty Organisation*, 2008 [cit. 2008-04-28]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/docu/pr/2008/p08-056e.html>>.
- [49] Statement by the North Atlantic Council on the Russian recognition of South Ossetia and Abkhazia regions of Georgia, NATO Press Release (2008)108 [online]. *The North Atlantic Treaty Organisation*, 2008 [cit. 2008-09-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/docu/pr/2008/p08-108e.html>>.
- [50] Statement On CFE Ministerial Meeting of NAC with the Three Invited Countries. Adaptation of the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (CFE): Restraint And Flexibility, Press Release M-NAC-D-2(98)141 [online]. *The North Atlantic Treaty Organisation*, 1998 [cit. 2008-03-29]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/>>.

- [51] SUH, J.J., The Security Dilemma as a Process. Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association [online]. *Town & Country Resort and Convention Center, San Diego, California, USA*, 2006 [cit. 2008-04-09] Dostupný z WWW: <http://www.allacademic.com/meta/p100092_index.html>.
- [52] The Alliance's Strategic Concept, Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C. on 23rd and 24th April 1999 [online]. *The North Atlantic Treaty Organisation*, 1999 [cit. 2008-03-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.nato.int/>>.
- [53] The National Security Strategy of the United States of America [online]. *The White House*, 2002 [cit. 2008-04-27]. 31 s. Dostupný z WWW: <<http://www.whitehouse.gov/>>.
- [54] *Transformace resortu Ministerstva obrany České republiky*. Praha: A-report, zvláštní číslo, 2007, 31 s. ISSN 1211-801X.
- [55] TRAYNOR, Ian. Climate change may spark conflict with Russia, EU told [online]. *The Guardian*, 10. 3. 2008, [cit. 2008-03-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.guardian.co.uk/world/2008/mar/10/eu.climatechange>>.
- [56] *Treaty on Conventional Armed Forces in Europe*. Haag: The Netherlands Ministry of Foreign Affairs, Arms Control Section, 1996. 293 s.
- [57] TŮMA, Miroslav. *Nešíření zbraní hromadného ničení, kontrola zbrojení, odzbrojení a Česká republika*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2002. 350 s. ISBN 80-86506-23-1.
- [58] U.S.-Russia Strategic Framework Declaration [online]. *The White House*, 2003 [cit. 2008-04-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2008/04/20080406-5.html>>.
- [59] *Vienna Document 1999 of the Negotiations on Confidence-and Security Building Measures*. Vídeň: OSCE, FSC.DOC/1/99, 1999. 57 s.
- [60] ZDOBINSKÝ, Michal. Kolik zbraní má ČR. *A-report*. 2004, č. 7, s. 20, ISSN 1211-801X.